

ישיבת ההסדר אפרת

תוספות בקלות

מוסכת בבא בתרא

פרק השותפין ב'-יא'

בעריכת מאיר קייקוב שיעור ו'

ישיבת "שבות ישראל"
אפרת • גבעות

לעילוי נשמת

הרבנית **מרים ברכה רוזנצוויג** ע"ה

נלב"ע בכ"ט בכסלו, ה'תשע"א

בת תלמיד חכם ואשת חבר

השתתפו בכתיבת חוברת זו:

**הלל בוקסבוים, משה גודמן, עומר כהן, ישראל מלאכי,
אביעד עובדיה, מאיר קייקוב, אלעד שוורץ ובניה שרעבי**

©

יוצא לאור ע"י

ישיבת שבות ישראל

אפרת, גוש עציון 90435

הארות והגהות לדוא"ל: office@ysi.org.il

לרכישה: 052-8119285

תוכן

7.....	הקדמת ראש הישיבה הרב יהושע בן מאיר
8.....	ב,א
8.....	תוד"ה "השותפין"
8.....	תוד"ה "כפיסין"
8.....	תוד"ה "בגויל"
9.....	תוד"ה "לפיכך אם"
11.....	תוד"ה "סברוה מאי"
11.....	תוד"ה "כדתניא מחיצת"
11.....	תוד"ה "אומר לו"
12.....	ב, ב
12.....	תוד"ה "נתיאש הימנה"
12.....	תוד"ה "וחייב באחריותו"
12.....	תוד"ה "ואימא מאי מחיצה"
13.....	תוד"ה "וכיון דרצו"
13.....	תוד"ה "הוא אמינא"
13.....	תוד"ה "בונין את הכותל"
14.....	תוד"ה "תא שמע"
14.....	תוד"ה "גינה שאני"
14.....	תוד"ה "נפל שאני"
14.....	תוד"ה "ודקארי לה"
14.....	תוד"ה "הזיקא דרבים שאני"
15.....	תוד"ה "מאי לאו בכותל"
15.....	תוד"ה "שאני התם"
15.....	ג, א
15.....	תוד"ה "מאי קא משמע לן"
15.....	תוד"ה "כי רצו"
15.....	תוד"ה "קנין דברים"
16.....	תוד"ה "רב אשי"
16.....	תוד"ה "ארבע אמות"
16.....	תוד"ה "טרקסין"
16.....	תוד"ה "שאני התם"
16.....	ג, ב
16.....	תוד"ה "אמר אביי"
17.....	תוד"ה "מכלל דאיכא"

17.....	תוד"ה "הגה בי קייטא ובי סיתווא"	
17.....	תוד"ה "אי הכי"	
18.....	תוד"ה "ועילייה לפורייה"	
18.....	תוד"ה "כל דאמר"	
18.....	תוד"ה "מאן דריש"	
18.....	תוד"ה "קטלינהו לכולהו"	
18.....		ד, א
18.....	תוד"ה "שכל דברי מלכות"	
19.....	תוד"ה "הכי קתני"	
19.....	תוד"ה "והא מבחוץ"	
19.....	תוד"ה "גיז ליה חבריה"	
19.....		ד, ב
19.....	תוד"ה "לאפוקי"	
20.....	תוד"ה "אם עמד"	
20.....	תוד"ה "דמי קנים בזול"	
20.....	תוד"ה "שניה ושלישית"	
20.....	תוד"ה "ורבי יוסי"	
20.....		ה, א
20.....	תוד"ה "הגהה כתב"	
21.....	תוד"ה "ואי לא"	
21.....	תוד"ה "ארבעה לצלא"	
22.....	תוד"ה "מארבע אמות"	
22.....	תוד"ה "אע"פ שלא"	
22.....	תוד"ה "הקובע זמן"	
22.....	תוד"ה "ובא בזמנו"	
23.....		ה, ב
23.....	תוד"ה "כי היכי"	
23.....	תוד"ה "אילימא דא"ל"	
23.....	תוד"ה "ואפילו מיתמי"	
24.....	תוד"ה "אע"ג דאמור"	
25.....	תוד"ה "מי אמרי"	
25.....		ו, א
25.....	תוד"ה "ואמר לו"	
26.....	תוד"ה "כל האומר"	
26.....	תוד"ה "סמך לפלגא"	

26.....	תוד"ה "ומודה רב הונא".
26.....	ו, ב.....
26.....	תוד"ה "האי כשורא".
26.....	תוד"ה "עד שבעה יומי".
26.....	תוד"ה "בשני צדי".
27.....	תוד"ה "מהו דתימא".
27.....	תוד"ה "שתי חצרות".
27.....	ז, א.....
27.....	תוד"ה "שוף אכריסך".
27.....	תוד"ה "היינו הך".
28.....	תוד"ה "אספלידא".
28.....	תוד"ה "א"ל בדידי".
28.....	תוד"ה "והוא דקרו".
29.....	ז, ב.....
29.....	תוד"ה "מר ינוקא".
29.....	תוד"ה "נהרדעי לטעמייהו".
29.....	תוד"ה "אין להם".
29.....	תוד"ה "ולא סולמות".
30.....	תוד"ה "ואיבעית אימא".
30.....	תוד"ה "לפי שבח ממון".
30.....	תוד"ה "לפי קירוב בתים".
30.....	תוד"ה "אילימא לצדיקים".
30.....	ח, א.....
30.....	תוד"ה "לא שליט".
31.....	תוד"ה "והלך זו ארנונא".
31.....	תוד"ה "כריא פתיא".
31.....	תוד"ה "איפרא הורמיז".
31.....	תוד"ה "ככלב וכעורב".
31.....	תוד"ה "יתיב רב יוסף".
31.....	ח, ב.....
31.....	תוד"ה "פדיון שבויים".
32.....	תוד"ה "ומתחלקת בג".
32.....	תוד"ה "ולשנות' לכל".
32.....	תוד"ה "כי הא".
32.....	תוד"ה "אכפיה לרב נתן".

33.....	תוד"ה "דין אמת לאמתו"	
33.....	תוד"ה "ומצדיקי הרבים"	
33		ט, א
33.....	תוד"ה "ואע"פ שאין"	
33.....	תוד"ה "אין פוחתין"	
34.....	תוד"ה "שבת נותנין"	
34.....	תוד"ה "לא אזדקיך"	
34.....	תוד"ה "שנאמר והעמדנו"	
34		ט, ב
34.....	תוד"ה "מנין למצורע"	
35.....	תוד"ה "דהא הסיט"	
35.....	תוד"ה "אתיא אימיה"	
35.....	תוד"ה "מה כיבוס"	
35.....	תוד"ה "גדול העושה"	
35.....	תוד"ה "חמה אינו כופה"	
36.....	תוד"ה "והמפייסו בדברים"	
36		י, א
36.....	תוד"ה "ואיזו שמצלת"	
36		י, ב
36.....	תוד"ה "אלא א"כ"	
36.....	תוד"ה "עליונים למטה"	
37.....	תוד"ה "ובא ויעש"	
37		יא, א
37.....	תוד"ה "ולא את"	
37		יא, ב
37.....	תוד"ה "הכא אפשר"	
38.....	תוד"ה "בעא רב הונא"	
38.....	תוד"ה "אכסניא לפי"	
38.....	תוד"ה "אחד מבני"	
38.....	תוד"ה " והפנימית משתמשת"	

הקדמת ראש הישיבה הרב יהושע בן מאיר

רעיון יפה העלו אברכים ותלמידים בישיבתנו ת"ו להוציא סיכומי התוספות למסכת בבא בתרא ככלי עזר וסיוע לתלמידי ישיבות תיכוניות בלימוד המסכת ובהכנה לבגרות. זאת בהמשך להוצאת חוברות יתוספות בקלות בשנה שעברה על פרק ראשון ופרק שלישי בסוכה. החוברת הינה בעריכת תלמידנו היקר מאיר קייקוב. השתתפו בהכנתה הלל בוקסבוים, אביעד עובדיה, משה גודמן, עומר כהן, ישראל מלאכי, מאיר קייקוב, אלעד שוורץ ובניה שרעבי. יעמדו כולם על הברכה. "מאי אֶשְׁבְּעָה בְּהַקִּיץ תְּמוֹנֶתְךָ [תהילים יז, טו] אמר רב נחמן בר יצחק אלו תלמידי חכמים שמנדדין שינה מעיניהם בעולם הזה והקב"ה משביען מזיו השכינה לעולם הבא" [ב"ב י, א]. יהי רצון שתהיה חוברת זו לתועלת להגדלת והעמקת לימוד התורה.

הרמב"ם [הלכות ביאת המקדש פרק ט הלכה ז] פסק: "וכן הדלקת הנרות כשירה בזרים לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן". מבוארת דעת הרמב"ם שהטבת הנר [כלומר הכנת הנר להדלקה] טעונה כהן ומקדש. אך הדלקת הנר כשירה בזר ובחוץ. [ע' מש"כ בזה בחי' הגר"ח הלוי זצ"ל].

אפשר שהרעיון שבבסיס הלכה זו היווה גם את היסוד לתקנת חז"ל להדלקת נר חנוכה. בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו, באו בניך לדביר ביתך, ופנו את היכלך, וטהרו את מקדשך, ומצאו פח שמן טהור חתום בחותמו של כה"ג. אמנם אחרי שיש טהרה ומקדש, שמן טהור בחותמו של כה"ג – כבר אפשר להדליק נרות על פתח ביתו מבחוץ [שבת כא, ב], 'יהדליקו נרות בחצרות קדשך'.

כך גם בחינוך. הכנת האדם [=הטבת הנרות] ללכת בדרך ה', צריכה רבנים ת"ח מלאי תורה וירא"ש [כמו כהן במנורה]. הכנה זו צריכה להיות בישיבה שכולה קדושה וטהרה [כמו שהמנורה צריכה להיות במקדש בזמן ההטבה]. אמנם אחר שאדם עבר את ההכנה הראויה הנ"ל, שוב יכול כל אחד, אפילו זר, להדליק אור גדול, אור של תורה, אור שיגרש את החושך, גם 'בחצרות קדשך', גם 'מבחוץ' – גם בשרות הצבאי ובכל מקום אחר שהחיים יזמנו אותו לשם. – לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ, מותר לזר להדליקן. כמו שאמרו דורשי חמורות, אם "שְׁתוּלִים בְּבֵית ה' - אז "פְּחָצוֹת אֶלְהִינוּ וְפָרִיחוּ" [תהילים צב, יד].

הננו תקווה ואמונה שמאות התלמידים שייעזרו בחוברת זו ללימוד תורה בעיון והעמקה, יתגדלו בתורה וביראת שמים. נדבך חינוכי זה, על גביו יתווספו אי"ה קומות חינוכיות נוספות, יכשירו אותם בעזה"י להדליק את אורה הנצחי של התורה בכל מלוא מהלך החיים והמערכות החברתיות של מדינתנו ת"ו.

ומותר קנקנים נעשה נס לשושנים. בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים

תוד"ה "השותפין"

הקדמה: תוס' בפתיחה למסכת בוחר להתייחס למיקומו של המסכת בש"ס. **"כולה נזיקין"** - **"ובפ"ק דע"ז"** - התוס' טעון כי צריכה להיות סיבה לכך שמסכת בבא בתרא מסודרת אחרי בבא מציעא מכיון ש: "כולא נזיקין חדא מסכתא היא" כפי שכתוב במסכת בבא קמא ובמסכת עבודה זרה כלומר כל נזיקין¹ היא מסכת אחת ומאחר ובמסכת אחת יש סדר לכולי עלמא, בודאי יש משמעות לסדר בין המסכתות.

"ואפילו לא" - **"בכמה מקומות"** - התוס' מעיר שאף אם בבא מציעא ובבא בתרא לא היו חלק מאותה מסכת צריכה להיות סיבה לסמיכות בניהן, ומביא ראיה לדבריו מכך שהגמרא בתחילה מסכת שבועות שואלת מדוע מסכת שבועות מסודרת אחר מסכת מכות ומעיר שהגמרא שואלת שאילה זו גם במקומות נוספים².

"והא דאמר אין סדר למשנה" - התוס' מקשה, הרי כתוב שבשתי מסכתות אין סדר למשנה כלומר לכאורה אם בבא מציעא ובבא בתרא הן שתי מסכתות נפרדות לא צריכה להיות סיבה לסמיכות בניהן בניגוד להבנת התוס' לעיל.

"היינו לעניין" - **"קודם הראשונה"** - התוס' מתרץ שהאימרה אין סדר למשנה בשתי מסכתות מתייחסת לכלל "מחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם" כלומר שאם יש במשנה מחלוקת ואח"כ מופיע אחת הדעות כ"סתם" כלומר ללא שם, הלכה כמותה, והאימרה שאין סדר למשנה בשתי מסכתות באה להגיד שהכלל תקף דווקא אם המחלוקת והסתם נמצאות באותה מסכת. הסיבה לכך שהכלל "מחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם" נכון דווקא במסכת אחת כי בשתי מסכתות אי אפשר לדעת שזו מחלוקת ואח"כ סתם ולא סתם ואח"כ מחלוקת כי לפעמים רבי לימד את תלמידיו שלא כסדר המסכתות.

"ואורי דהיינו" - **"ענין שותפות"** - התוס' מתרץ שהסיבה שמסכת בבא בתרא מסודרת אחרי מסכת בבא מציעא שסוף האחת ותחילת השניה עוסקים בשותפות: תחילת מסכת בבא בתרא עוסקת בשותפות וכן נראה כבר מהמילה הראשונה "השותפין", וסוף מסכת בבא מציעא עוסקת בעניינים של שותפות כי היא דנה בבית והעליה של שני אנשים שהתמוטטו שהדין הוא שחולקים בעצים באבנים ובעפר והגמרא שם קוראת לשני האנשים שותפים, וכן הסוגיה הבאה בבא מציעא שתי גינות זו למעלה מזו וירק באמצע גם היא עניין של שותפות כי שני השכנים שותפים בירק.

תוד"ה "כפיסין"

הקדמה: המשנה מלמדת ששותפים בחצר שרצו לעשות כותל באמצע משתמשים בחומר בנייה על פי מנהג המדינה, ומציגה את הכפיסין כאחת האפשרויות.

"מפרש בגמ' אריחי" - התוס' מציין שבגמרא מוסבר שכפיסין הם אריחים, כלומר עשויים מאבן. **"וקשה לר"י"** - **"של עץ"** - התוס' מקשה, מהפסוק בחבקוק "וכפיס מעץ יעננה" ממנו משמע שכפיס עשוי מעץ.

"ואורי דשמא" - **"מלמעלה ומלמטה"** - התוס' מתרץ³ שיתכן שהיו מניחים עצים מלמעלה ומלמטה כלומר בין כל אריח לאריח ועל עצים אלו מדובר בפסוק.

תוד"ה "בגויל"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם. הגמרא מציינת כמה סוגי כתלים ואומרת כמה מקום צריך כל אחד מהשותפים להקצות משטחו לכל סוג כותל.

"והא דלא" - **"ו' טפחים"** - התוס' מקשה מדוע צריכה המשנה לציין שכל אחד ייתן שלושה טפחים בכותל של גויל, מספיק להגיד שעוביו של כותל גויל הוא שישה טפחים ואנו נדע לבד שכל אחד יתן חצי מהשטח הדרוש⁴.

"משום דלא" - **"לכל אחד"** - התוס' מתרץ שאם היה כתוב שכותל גויל (לדוגמא) שישה טפחים היינו עלולים להבין שכל אחד נותן שישה טפחים והעובי הכולל הוא 12 טפחים ולכן המשנה התנסחה בצורה זו.

¹ באופן פשוט הכוונה ב"נזיקין" היא שלושת הבבות וכן פירש רש"י במסכת עבודה זרה (t). ד"ה כולהו נזיקין אבל עיין מהרש"א כאן שהבין שהכוונה היא לכל סדר נזיקין.

² עיין סוטה ב.

³ וכן פירש רש"י במסכת תענית יא. ד"ה כפיס.

⁴ הקושיה היא לא דווקא על כותל גויל אלא על כל סוגי הכתלים.

"וא"ת אמאי" - "כן יעשו" - התוס' מקשה, מדוע צריכה המשנה לציין את העובי של הכתלים השונים, הרי "הכל כמנהג המדינה" ולכן ממילא יבנה כותל מסוג ומעובי כפי המנהג במקומם אז מה הטעם לפרט עוביים של כתלים לפי מנהג מסויים?

"וי"ל דאם" - "כשיעור המפורש" - התוס' מתרץ שעוביים של הכתלים שמצוין במשנה הוא העובי המקסימאלי ואין אחד יכול לכפות את חבירו להשתתף בבניית כותל יותר עבה אפילו אם כך נהגו במקומם.

"ומיהו אס" - "כדמפרש בגמרא" - התוס' מעיר שאף על פי שמנהג לעשות כותל עבה יותר מהעובי המצוין במשנה אינו מחייב, אם נהגו לעשות כותל עבה פחות המנהג מחייב⁵. וכראיה לדבריו מביא התוס' את הגמרא בהמשך שאומרת שאפילו אם נהגו לבנות קיר מ"הוצא ודפנא" (לולבי דקלים וענפי עץ ערמונים) כלומר קיר מאוד דק המנהג מחייב ולכן ודאי שאם נהגו לבנות אחד מסוגי הכתלים המוזכרים במשנה בעובי פחות מהמצוין במשנה מחייב כי קירות כאלו אינם גרועים מקיר העשוי מ"הוצא ודפנא".

"וא"ת ומאי" - "כמו שנהגו" - התוס' מקשה מדוע כשהגמ' שאלה מה בא להוסיף המשפט "הכל כמנהג המדינה" היא תרצה שזה בא ללמדנו שאפילו במקום שנהגו בקיר של "הוצא ודפנא" המנהג מחייב, הרי לכאורה היה צריך לתרץ שזה בא להוסיף שכל מנהג כלשהו (בתנאי שאינו מנהג לעשות כותל עבה יותר מהמצוין במשנה כפי שהסביר לעיל התוס') מחייב ולא דווקא המנהג של "הוצא ודפנא"?

"ונראה לר"ת" - "הדיוט הוא" - רבינו תם מתרץ שדווקא אם נהגו לעשות הוצא ודפנא (או כותל עבה יותר בתנאי שלא יהיה עבה מהכתלים המצויינים במשנה) המנהג מחייב אך אם נהגו בפחות זהו מנהג שטות ולכן אינו מחייב.

"ומוכיח מכאן" - "כמנהג המדינה" - ר' תם מוכיח מסוגייתנו שאפילו במקומות שכתוב הכל כמנהג המדינה עדיין יש מנהגים שאינם מחייבים והכוונה היא דווקא לכל מנהג סביר שאינו מנהג שטות.

תוד"ה "לפיכך אב"

הקדמה: כפי שמוסבר בגמרא ישנן שתי שיטות בהבנת המשנה:

השיטה הראשונה: (לישנא קמא) סוברת ש"היזק ראייה" אינו נחשב לנזק וממילא אחד השותפים אינו יכול לכפות את השני להשתתף איתו בבניית כותל מפריד בניהם כדי שלא יוכלו לראות אחד את השני. לשיטה זו במשנה מדובר על שותפים שהסכימו לבנות כותל ועשו על כך קניין (הסכם מחייב).

השיטה השנייה: (לישנא בתרא) סוברת ש"היזק ראייה" נחשב לנזק וממילא האחד יכול לכפות את השני להשתתף איתו בבניית כותל מפריד בניהם כדי שלא יוכלו לראות אחד את השני. לשיטה זו במשנה מדובר על שותפים שרצו לחלק את החצר והיות וחילקו את החצר אחד יכול לכפות את השני להשתתף בבניית כותל מפריד בניהם בגלל ש"היזק ראייה" נחשב לניזק, כאמור.

"פי' לפי" - "היזק ראייה" - התוס' מסביר את דברי הגמרא "לפיכך אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם" שהיות ובונים בעל כורחם (כלומר אחד יכול לכפות את השני להשתתף איתו בבניית הכותל) ניתן להניח ששניהם בנו את הכותל בשותפות. ומסביר התוס' מדוע בונים בעל כורחם לכל אחת מהשיטות: לפי הלישנא קמא בגלל שידוע שהקנו אחד לשני לעשות כותל ולפי הלישנא בתרא בגלל היזק הראייה.

"וא"ת ומאי" - "שלו הן" - התוס' מקשה מדוע צריך את הסיבה הזו (שכפי שהוסבר ניתן להניח שהכותל נבנה בשותפות) כדי לדעת שהמקום שעליו נבנה הכותל והאבנים שמהם נבנה הכותל שייכים לשניהם, אפילו שכנפל לצד אחד (שלכאורה הוא מוחזק) הרי בכל מקרה היות ואין חזית, סימן בצורת הכותל שעושה מי שבנה את הכותל כדי לסמן שהכותל שלו, לאף אחד מהם ממילא נדע שהכותל שייך לשניהם? כראייה לכך מביא התוס' את הגמרא ששואלת מדוע כשבונים כותל בבקעה בשותפות צריך לעשות חזית לכל אחד מהשותפים שלא יעשו חזית לאף אחד מהם וממילא נדע שהכותל של שניהם. משאלת הגמ' מוכח שאפילו אם הכותל נופל לרשות אחד מהם הוא אינו נחשב ל"מוחזק" כי אם הוא היה נחשב ל"מוחזק" יכלה הגמ' לתרץ שצריך לעשות חזית לשני השותפים כדי שאפילו אם הכותל ייפול לרשות אחד מהם נדע שהוא שייך לשניהם.

"והא דאמרינן" - "עליו הראייה" - התוס' מקשה על מה שהוכח בקטע הקודם שאפילו אם הכותל נפל לשטחו של אחד מהם אין הוא נחשב למוחזק מסוגיית המחליף פרה בחמור וילדה, ומסוגיית הבית והעליה של שניים שנפלו, בהן הגמרא אומרת שנראה ברשות מי נמצא הדבר שדינו מוטל בספק (הולד במקרה של המחליף פרה בחמור והאבנים הפחות שבורות במקרה של הבית והעליה שנפלו שכן ברור איזו כמות אבנים שייכת לכל אחד והספק הוא איזה אבנים [שבורות או לא שבורות] שייכות לכל אחד) ויהיה בעל הדין השני "המוציא מחבירו עליו הראייה" כלומר שבעל הדין השני יצטרך להביא ראיה שהדבר שייך לו אם ירצה שבית הדין יוציא את החפץ מבעל הדין הראשון שמחוזק בו.

⁵ ע"ב ברא"ש כאן שחולק וסובר ש"הכל כמנהג המדינה" רק לעניין סוג הכותל שיבנו אך לעניין העובי יעשו ככתוב במשנה ולא ילכו אחר המנהג לא לעשות כותל עבה יותר ולא לעשות כותל דק יותר.

"היינו משום" - "האחר כוחו" - התוס' מתרץ שדווקא במקרים הללו אומרים "המוציא מחבירו עליו הראיה" כי במקרים הללו הדבר היה ברור בהתחלה וברשות אחד מהם נוצר הספק אבל במקרה שלנו כבר כשכותל עמד הספק היה קיים וגם אם היו באים לחלוק בעוד שהכותל עומד היו חולקים בשווה מספק. התוס' מביא את הגמ' בב"ק שם מופיעה מחלוקת בין סומכוס לחכמים לגבי שור שנגח פרה שהייתה מעוברת ומצאו את העובר מת לצדה ולא ידוע אם השור נגח את הפרה לפני הלידה והעובר מת בגללו ולכן צריך הבעלים של השור לשלם חצי נזק גם על הולד או שהפרה הפילתו לפני הנגיחה וללא קשר אליה ולכן בעל השור לא צריך לשלם על העובר. סומכוס אומר שישלם חצי מהממון המוטל בספק כלומר רבע נזק וחכמים אומרים המוציא מחבירו עליו הראיה ולכן בעל השור פטור לגמרי. התוס' מציין שטענתו שכאשר הספק היה מתעורר גם בעוד הכותל קיים היו חולקים בשווה מספק נכון לא רק לסומכוס אלא גם לחכמים מכיון שאף אחד מהם אינו מוחזק יותר מהשני. ממשיך התוס' את טענתו ואומר שכיוון שהספק היה קיים גם כשהכותל עמד, ממילא גם כאשר הכותל נפל לרשות אחד מהם לא איבד השני את זכותו ולא נגיד שיש דין של "המוציא מחבירו עליו הראיה".

"והא דלא" - "של אבותי" - התוס' מקשה מדוע לא אומרים במקרה שלנו "כל דאליס גברי"?
"התם הוא" - "דררא דממונא" - התוס' מתרץ שאומרים "כל דאליס גברי" דווקא כשאין דררא דממונא אבל כאן יש דררא דממונא ולכן לא אומרים "כל דאליס גברי".⁷

"ומתרץ ר"י" - "דשהו הרבה" - התוס' חוזר לתרץ את קושיתו הראשונה, וטוען שהיא בדיוק קושיית הגמרא. הגמ' מתייחסת לדין שהמקום והאבנים של שניהם ושואלת הרי דין זה פשוט. התוס' מבין שהגמ' מתכוונת שזה פשוט בדיוק מהסיבה שהסברנו בקושייתנו שמאחר ואין חזית ודאי שהכותל הוא של שניהם. ואז הגמ' מתרצת שהמשנה באה לחדש שאפילו במקרה שהכותל נפל לרשות אחד מהם לא נגיד שיש דין המוציא מחבירו עליו הראיה. לפי הסבר התוס' גם זה שלא אומרים "המוציא מחבירו עליו הראיה" גם כשהכותל נופל לרשות אחד מהם זה פשוט כפי שהסברנו לעיל, לכן התוס' מבין שהגמ' מתכוונת אפילו למקרה שהכותל נפל לרשות אחד מהם ושהה שם זמן רב שהיינו חושבים שהיות ושהו ברשותו זמן רב נאמין לו שהוא לבדו בנה את הכותל והאבנים שייכות לו במיגו שהיה יכול לומר (שאם הוא היה רוצה לשקר היה יכול לומר) שקנה אותה מהשני והיינו מאמינים לו בגלל ששהו ברשותו זמן רב ולכן באה המשנה לחדש לנו שאפילו במקרה כזה בגלל שאחד יכול לכפות את חבירו להשתתף בבניית הכותל אנו מניחים שהכותל שייך לשניהם.

"ואף על" - "קפדי אהדי" - התוס' מקשה מכך שכתוב ששותפים לא מקפידים אחד על השני (כלומר כל אחד מסכים שחברו יניח את חפציו בשטחו) ממילא אפילו אם אבני הכותל שהו ברשות אחד מהם זמן רב אין זו יכולה להוות ראייה!?

"הכא מייירי" - "עז עולם" - מתרץ התוס' שההנחה ששותפים לא מקפידים אחד על השני היא דווקא בזמן סביר אבל כאן מדובר שהאבנים היו ברשות אחד מהם זמן רב מאוד ובזמן רב מאוד ודאי שאפילו שותפים מקפידים ולכן אם אבני הכותל שהו ברשות אחד מהם זו כן יכולה להוות ראייה.
"ולא דמי" - "כך ברשותו" - התוס' מקשה מדוע הדין בשותפים אינו דומה לגודרות שאין להן חזקה לעולם ומתרץ שהסיבה שבגודרות אין חזקה היא לא בגלל שאין מקפידים כי כפי שהסברנו בקטע הקודם בזמן רב מקפידים אלא בגלל שהבעלים אינו יודע היכן הן נמצאות ולכן אינו יכול ללכת לקחתן.

"קמ"ל כיון" - "אמר לקחתי" - התוס' מסכם שמכיוון שידוע לנו שאחד יכול לכפות את חבירו לבנות עימו את הכותל אנו סהדי (כלומר אנו עדים) שלא בנה את הכותל לבדו ואע"פ שיש לו מיגו "מיגו במקום עדים לא אמרינן" כלומר הראיה של המיגו היא חלשה יותר מהראייה שברור לנו שהוא לא בנה את הכותל לבד ולכן הכותל של שניהם אבל בבקעה שאין אחד יכול לכפות את חבירו אם נפל הכותל לרשות אחד מהם ושהו שם הרבה נאמין לו שבנה את הכותל לבדו במיגו שהיה יכול לומר שקנה אותו.

"והאי שינויא" - "נקט המקום" - התוס' מעיר שכל ההסבר מדוע צריך את העובדה שאחד יכול לכפות את חבירו כדי לדעת שכותל של שניהם רלוונטי רק לגבי האבנים שיכולות ליפול לרשות אחד מהם ולשהות שם זמן רב כפי שהסברנו. הסבר זה אינו רלוונטי לגבי מקום הכותל, ובאמת את הדין שהם חולקים את מקום הכותל ידענו גם ללא העובדה הזו, והמשנה שכתבה לפיכך המקום והאבנים של שניהם נקטה את המקום אגב האבנים אע"פ שהדין לגבי המקום הוא פשוט גם ללא העובדה שאחד יכול לכפות את חבירו.

⁶ נחלקו הראשונים בביאור המושג "כל דאליס גברי" ולכן נסביר בפשטות כפירוש הרשב"ם (ב"ב לה. ד"ה "התם") שהכוונה שב"ד לא מתערב ומניח להם לריב על החפץ השנוי במחלוקת ועי' ברא"ש (ב"ב פרק שלישי סימן כב) שמפרש אחרת.

⁷ נחלקו הראשונים בביאור המושג "דררא דממונא". נסביר לפי שיטת התוס' (ב"מ ב: ד"ה "היכא דאיכא"): "דררא דממונא" הוא מצב שבו ללא טענות בעלי הדין יש ספק לב"ד (בניגוד למצב של לדוגמא ספינה שאף אחד לא מחזיק בה וכל אחד טוען שהיא של אבותיו [ב"ב לה.]. שלא טענותיהם לא היינו מקשרים את הספינה לאף אחד מהם) ועי' רש"י (ב"מ ב: ד"ה "דררא דממונא") ורשב"ם (ב"ב לה. ד"ה "התם") לפירושים נוספים.

תוד"ה "סברוה מאי"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם. התוס' מבין שלשון "סברוה" מתייחסת ל"הוא אמינא" (כלומר הבנה ראשונית שמתבררת אח"כ כלא נכונה).
"אע"ג דלבוסוף קאי" - התוס' מקשה מדוע נקטה הגמ' את הדעה הראשונה בלשון "סברוה" הרי דעה זו לא נדחית?

"קאמר סברוה" - **"פוסק ר"ת"** - התוס' מסביר שהגמ' נקטה כאן את לשון "סברוה" למרות שדעה זו לא נדחית כי אין הלכה כלשון זו והתירוצים שהגמרא מתרצת על הקושיות שהוקשו על דעה זו הן "דיחוי בעלמא" כלומר תירוצים חלשים ולכן הלכה כלישנא בתרא, וכן פוסק ר"ת.
"ואגב דנקט" - **"בלישנא אחרית"** - התוס' מסביר שאגב זה שעל הלישנא הראשונה נקטנו את הלשון "סברוה" נקטנו גם לגבי הלישנא השניה למרות שהיא לא נדחית, וגם נפסקת להלכה.
"ועוד אורי" - **"ומסיק הכי"** - ר"י מתרץ שכלל אין קושיה ולשון סברוה אינה בהכרח מתייחסת ל"הוא אמינא" ומביא ראיה מנדרים שם מצינו לשון סברוה על דעה שלמסקנה הגמ' מקבלת כנכונה.

תוד"ה "כדתניא מחיצת"

הקדמה: ידוע בלשון הגמ' שהלשון "תנן" מתייחסת למשנה והלשון "תניא" מתייחסת לברייתא.
"יש ספרים דגרסי דתנן" - התוס' מציין שיש ספרים שבהם מופיע "דתנן" במקום "דתניא" שמופיע בגמרא שלנו.
"ואומר ר"ת" - **"בשום מקום"** - ר' תם מציין שגרסה זו (של "דתנן") בעייתית כי לא מצאנו משנה כזו בשום מקום בש"ס.

"וא"ת היכי" - **"ר"מ היא"** - התוס' מקשה איך הגמ' בב"ק לומדת ממקור זה שר"מ דן דינא דגרמי⁸ הרי אין שום ראיה שר"מ הוא בעל המימרא? מוסיף התוס' שלולא דבריו של ר' תם שזו אינה משנה ויש לגרוס "דתניא", היה ניתן לתרץ שהיות וזו משנה ניתן לדעת שר"מ הוא בעל המימרא ע"פ הכלל "סתם משנה ר"מ היא" (כלומר משנה שלא כתוב בה שם האומר היא דעת ר"מ).
"ואומר ר"ת" - **"רבי מאיר היא"** - ר' תם מתרץ שהראיה שהברייתא היא דעת ר"מ מקורה ממשנה (כלאים פ"ז מ"ד) שאומרת "המסכך את גפנו ע"ג תבואתו של חברו הרי זה קידש וחייב באחריותו והיות וזו סתם משנה אנו יודעים שהיא דעת ר"מ ומאחר והדין בברייתא זהה יודעים שהברייתא היא לשיטת ר"מ.⁹
"ואין להאריך כאן יותר" - התוס' מציין שקיצר בעניין זה כאן.

תוד"ה "אומר לר"

הקדמה: הגמ' מביאה ברייתא שאומרת שאם נפרצה גדר בין בעל שדה חיטה לבעל כרם האחד אומר לשני "גדור".
"פירוש לבעל" - **"שני לקמן"** - התוס' מסביר שבעל השדה אומר לבעל הכרם לגדור ולא להפך (כלומר החובה לגדור מוטלת על בעל הכרם) מכיון שבעל הכרם הוא המזיק כי ההרחקה שצריכה להיות היא בשביל עבודת הכרם כפי שכתוב בפרק שני "תנא ארבע אמות שאמרו כדי עבודת הכרם".
"ואפילו ר' יוסי" - **"גרי דיליה"** - ישנה מחלוקת בפרק שני בין חכמים שאומרים שעל המזיק מוטלת החובה להרחיק את עצמו כדי שלא יזיק את חברו ור' יוסי שאומר שעל הניזק להרחיק את עצמו אם אינו רוצה להיזק. התוס' מציין שכאן אפילו לשיטת ר' יוסי החובה לגדור מוטלת על בעל הכרם כי רב אשי מסביר שאפילו ר' יוסי מודה שעל המזיק להרחיק את עצמו ב"גיריה דיליה" (כלומר נזק ישיר) וכאן זה נחשב ל"גיריה דיליה"¹⁰.

⁸ נחלקו הראשונים בהגדרת המושג "דינא דגרמי" כיוון שלכאורה הוא דומה לגרמא ולכן היה צריך להיות פטור. הרא"ש (בב"ק פרק תשיעי סימן יג' באמצע), ר"י (מובא במדכ"י בב"ק פרק תשיעי סימן קיט'), הרמב"ן (בחיבורו דינא דגרמי למסקנה) וסיעתם סוברים שחיובו מדאורייתא, ומנסים לחלק בדרכים שונות בין 'גרמי' לגרמא. לעומתם הריב"א, הריצב"א וסיעתם (מובאים במדכ"י שלעיל), (וכן פוסק הש"ך [שו"ע ח"מ סימן שפ"ו ס"ק א', עיין שם באריכות]), סוברים שלמעשה אין הבדל בין 'גרמא' לגרמי, אלא ש'גרמי' אלא מקרים שחכמים החליטו לכנוס מסיבות שונות (שכיחות הנזק וכד'), למרות שהיה צריך להיות פטור מדין גרמא.

⁹ עי' בגמ' (ב"ק ק). שהגמרא רוצה להוכיח ממשנה זו שר"מ דן דינא דגרמי ודוחה את הראייה כלומר מהמשנה אין אפשרות ללמוד שדנים דינא דגרמי ולכן נראה שכוונת התוס' שהיות וראים במשנה שאדם אוסר דבר שאינו שלו וזו גם דעת הברייתא יודעים שכפי שהמשנה היא דעת ר"מ (סתם משנה) גם הברייתא היא דעת ר"מ וכ"כ התוס' שם ד"ה "מחיצת הכרם" ועי' עליות דר' יונה ורמב"ן.

¹⁰ התוס' (ב"ק ק: ד"ה "אמר לו") הסביר שכאן זה נחשב ל"גיריה דיליה" היות והסיבה שצריך לעשות כותל או להרחיק ד' אמות היא שחושדים את בעל הכרם שיביא מחרשתו לשדה חברו. מבאר המהר"ם (כאן) שכדי שנזק יחשב "גיריה דיליה" יש צורך בשני מאפיינים: (1) הנזק יעשה ממש בידיים (2) הנזק יעשה מייד ללא הפסק. המהר"ם מסביר שהתוס' סובר שהיות והחשש הוא שיביא מחרשתו בידיים זה נחשב שהיזק בא מידי של מזיק וזה נחשב לנזק שנעשה מייד כי ברגע שנפרצה הגדר מתחילה להיספר התוספת של אחד למאתיים לאסור התבואה.

"ואומר ר"י" - "חייב באחריותו" - ר"י מסביר שהסיבה שכתוב בברייתא "אומר לו גדור" כלומר שבעל השדה מבקש ממנו לגדור ולא כתוב "חייב לגדור" כי רק אם בעל השדה התרה בו חייב לשלם את הנזק (שאסר את תבואת חברו).

"ולהכי נקט" - "כל שעה" - עוד מוסיף ר"י בהסבר הברייתא שהסיבה שכתוב פעמים – 1) שנפרצה אומר לו גדור 2) חזרה ונפרצה אומר לו גדור. כדי לומר שצריך להתרות בו גם בפעם השניה כי אחרת פטור מכיון שחשב שמספיק לגדור פעם אחת.

"ונפרצה פעם" - "בו יותר" - ר"י מסתפק האם גם בפעם השלישית (והלאה) צריך להתרות בו כדי שיתחייב או שמספיק להתרות פעמים כדי שהוא יבין שכל פעם שהגדר נפרצת הוא צריך לגדור מחדש ולכן יהיה חייב בפעמים הבאות גם ללא התראה.

"ור"ת מפרש" - "ראשונה בטלי" - ר"ת מסביר אחרת מר"י את הסיבה שכתוב פעמים שאומר לו לגדור, ולדעתו הברייתא באה לחדש לנו בכך ששתי הפעמים שנפרצה הגדר אינן מצטרפות לעניין תוספת של אחד חלקי מאתים לאסור (התבואה נאסרת באיסור כלאים רק אם הוסיפה אחד חלקי מאתים מגודלה בזמן הסמיכות).

"והארכתי בהגזל" - "במה אישה" - התוס' מציין שהאריך בנושא זה יותר במסכת ב"ק (ק: ד"ה "אומר לו גדור") ובמסכת שבת (סה: ד"ה "שמא ירבו הנוטפים").

ב, ב

תוד"ה "נתיאש הימנה"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם. הברייתא מוסיפה שבמידה ובעל הכרם נתיאש ולא גדרה התבואה קידשה והוא חייב באחריותה.

"דווקא נתיאש" - "מאתיים מותר" - התוס' מציין שדווקא אם בעל הכרם התיאש מלגדור אבל אם הוא לא התיאש אלא עוסק בגידור אע"פ שלפני שהספיק להשלים את בניית הגדר הייתה תוספת של אחד חלקי מאתים שמספיקה כדי לאסור אין איסור. התוס' מביא ראיה לדבריו מהמשנה בכלאים (פ"ה מ"ו): "הרואה ירק בכרם ואמר כשאגיע לשם אלקטנו הוסיף מאתים מותר, לכשאחזור אלקטנו הוסיף מאתים אסור". מכאן רואים שכל עוד הוא מתאמץ למנוע את הכלאים אפילו אם יש תוספת של אחד חלקי מאתים אין איסור.

"והטעם יש" - "דניחא ליה" - התוס' מסביר שהסיבה לדין זה היא שכתוב "לא תזרע כרמך כלאים" משמע דווקא כשהכלאים קורים בדרך זריעה כלומר לרצונו יש איסור.

תוד"ה "והייב באחריותו"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם.

"אע"ג דהיזק" - "שמיה היזק" - התוס' מקשה מדוע חייב בעל הכרם לשלם לבעל השדה כשהתרשל בגידור ותבואתו של בעל השדה נאסרה הרי זה "היזק שאינו ניכר" כלומר נזק שלא ניתן לראותו ולכן "לאו שמיה היזק" כלומר לא נחשב לנזק ופטור עליו?

"נראה לר"י" - "הגפנים בשדה" - ר"י מתרץ שניתן לראות את הנזק כי רואים את הגפנים שמעורבבות בשדה ואוסרות את התבואה.

"ומטמא אע"פ" - "אם הוכשרו" - התוס' מקשה אם כן מדוע המטמא טהרותיו של חברו נחשב לנזק שאי אפשר לראותו הרי ניתן להגיד בדומה לכאן שניתן לראות את הנזק כשרואים את השרץ על הטהרות? ומתוך התוס' ששם לא ניתן לראות את הנזק כי לא ניתן לדעת אם הוכשרו הטהרות לקבל טומאה או לא¹¹.

"אבל אין" - "לו להתחייב" - התוס' אומר שחייב לפרש שכאן הנזק נחשב לנזק שניתן לראותו כפי שפירשנו, ולא ניתן לומר שכמו במטמא טהרותיו של חברו שלא ניתן לראות את הנזק אך חכמים קנסו כדי שלא יהיה כל אחד הולך ומטמא טהרותיו של חברו משתי סיבות: 1) במקרה שלנו אין לחוש שבעל הכרם יעשה זאת בכוונה כי גם הוא מפסיד היות וגם הגפנים נאסרות 2) אם בעל הכרם היה חייב דווקא בקנס היה צריך להיות חייב דווקא במזיד.

תוד"ה "ואימא מאי מחיצה"

הקדמה: הגמ' מציעה שאולי כוונת המשנה באומרה עושים מחיצה היא חלוקה ולא כותל כפי שהבנו עד עכשיו.

"מפרש ר"י" - "מחיצה גודא" - קשה לר"י מדוע הגמ' מציעה לפרש שמחיצה היא חלוקה, הרי בכל מקום מחיצה היא כותל? ומתוך ר"י שהיות ועל הפירוש שמחיצה היא כותל יש קושיות רבות כפי ששאלת הגמ' בהמשך נדחקת הגמ' ומציעה לפרש שמחיצה היא חלוקה.

¹¹ כדי שאוכלים יקבלו טומא צריך שיוכשרו לקבל טומאה ע"י שיוטן עליהם אחד משבעת המשקים.

תוד"ה "וכיון דרצו"

הקדמה: הגמ' אומרת שלמ"ד שמחיצה היא חלוקה פירוש המשנה הוא שכיוון שרצו לחלוק מכריחים אותם לבנות כותל באמצע כיוון שהיזק ראייה שמה הזק.

"לקמן מוקי" - "דין חלוקה" - הגמרא בהמשך מעמידה את המשנה לשיטה זו בחצר שאין בה דין חלוקה כלומר חצר קטנה כ"כ שלא משתלם לחלק אותה ולכן ניתן לחלקה רק בהסכמת שניהם ואין אחד יכול לכפות את חברו על החלוקה.

"ותימה לר"י" - "דין חלוקה" - מקשה ר"י מדוע המשנה מדברת על חצר שאין בה דין חלוקה שהסכימו שניהם לחלוק הרי המשנה הייתה יכולה לדבר על חצר שיש בה דין חלוקה אפילו שלא הסכימו לחלוק אלא רק האחד רצה?

"ותי דקמ"ל" - "איתרצי לך" - ר"י מתרץ שהמשנה מדברת על חצר שאין בה דין חלוקה שהסכימו שניהם לחלוק כדי לחדש לנו שלא יכול האחד לומר לחברו הסכמתי לחלוק רק בתנאי שלא אצטרך לבנות כותל.

"ויש ספרים" - "בשילהי שמעתין" - התוס' מציין שיש ספרים שבהם השאלה והתשובה נמצאים בנוסח הגמרא בסוף הסוגיה.

תוד"ה "הוא אמינא"

הקדמה: הגמ' שואלת, אם הכוונה של המשנה במילה "מחיצה" היא לכותל (ולא לחלוקה) מדוע כתוב השותפים שרצו לעשות מחיצה בונים את הכותל, היה צריך להיות כתוב בונים אותה! ומתרת הגמרא שאם היה כתוב בונים אותה היינו חושבים שבונים מסיפס בלבד (מסיפס הוא מחיצה נמוכה של חתיכות עץ [רש"י עירובין עב. ד"ה במסיפס]) ולכן נקטה המשנה כותל כדי שנדע שבונים כותל ממש.

"פי' ורצו דקתני אמסיפס" - התוס' מסביר שלפי ההבנה שהיינו עלולים להבין במשנה לו היה כתוב "בונים אותה" (ראה בהקדמה שהיינו חושבים שהכוונה למסיפס בלבד) היינו מבינים שהכוונה במילה "רצו" שכתובה במשנה היא שהסכימו לעשות מסיפס.

"ואע"ג דבלאו" - "לא במסיפס" - התוס' מקשה למה צריך שירצו לעשות מסיפס? הרי בכל מקרה אחד יכול לכפות את חברו לעשות מסיפס, כפי שמוכח מכך שהגמרא אומרת בהמשך לגבי חצר שיש בה דין חלוקה שהדין הוא שחולקים "מאי לאו כותל? לא, במסיפס" כלומר הגמ' שואלת: האם לא חולקים בכותל? ועונה: לא, חולקים במסיפס בלבד.

"היינו מסיפס" - "כמנהג המדינה" - התוס' מתרץ שיש שני סוגי מסיפס: (1) המסיפס שעושים בכל מקרה שהוא מסיפס גרוע (2) מסיפס מגויל, גזית וכו' כמנהג המדינה שאותו אי אפשר לכפות ובמשנה מדובר שרצו והסכימו לעשות מסיפס כזה.

"ומקרי מסיפס" - "במסיפס סגי" - לתוס' קשה על שיטתו אם מדובר בכותל ממש מדוע הוא נקרא "מסיפס"? התוס' מתרץ שני תירוצים: (1) מדובר בקיר שהוא מלא חלונות ואינו מגן מהיזק ראייה וכן פירש הערוך (ערך מסיפס) (2) מדובר בקיר שגובהו פחות מעשרה טפחים כפי שמוכח בגמ' לגבי גג הסמוך לחצר שאומר רב נחמן שצריך לעשות מעקה בגובה עשרה טפחים ושואלת הגמ' לשם מה? אם להגנה מ"היזק ראייה" יש צורך בדי' אמות ואם ל"נתפס עליו כנגב" (כלומר שאם יעבור לחצר חברו יהיה ברור שידע שנכנס לשטח חברו ונכנס לשם גניבה) די במסיפס - מכאן רואים שמסיפס נמוך מגובה עשרה טפחים.

"ובקונטרס פי" - "אחלוקה קאי" - התוס' מציין שרש"י (ד"ה "הוא אמינא במסיפס בעלמא") פירש שלולא היה כתוב בונין את הכותל אלא בונים אותה היינו מסבירים שרצו הכוונה רצו לחלוק.

"ותימה דהא" - "גזית וגויל" - התוס' מקשה על רש"י שלושה קושיות: (1) הגמרא הסיקה שלעשות מחיצה הכוונה לבנות כותל כי אם הכוונה לחלוקה היה צריך להיות כתוב שרצו לחצות ולכן אי אפשר לפרש שרצו הכוונה רצו לעשות חלוקה. (2) כיצד הייתה הוא אמינא שהמשנה באה להגיד לנו שבונים מסיפס הרי זה כבר כתוב בהמשך המשנה (יא). "אבל בזמן ששניהם רוצים אפילו פחות מכאן יחלוקו" וזה לכל הפחות במסיפס. אם כן מה באה משנתנו לחדש? (3) כיצד ניתן להבין שהמחיצה שיבנו היא מסיפס הרי המשנה בעצמה מפרטת את סוגי הכתלים - גויל גזית וכו'.

תוד"ה "בונין את הכותל"

הקדמה: הגמרא מקשה מדוע צריכה המשנה לומר שבונים את הכותל באמצע הרי זה פשוט? **"למ"ד גודא"** - "בשביל כך" - התוס' מסביר שהקושיה היא דווקא לשיטה הראשונה שסוברת ש"מחיצה" פירושה כותל (כלומר שהסכימו בניהם לבנות כותל ועשו הסכם מחייב על זה) כי אם הסכימו לבנות כותל, מובן מאליו שיבנו אותו באמצע כי שניהם שווים בהסכם אך לשיטה השניה שסוברת ש"מחיצה" פירושה חלוקה (כלומר שהסכימו לחלק את החצר) אין זה פשוט שבונים את הכותל באמצע כי היינו חושבים שהשני צריך להשתתף בעלות הכותל אך לא נדרש ממנו להקצות משטחו לשם כך ולכן באה המשנה לחדש לנו שהוא צריך גם להשתתף במקום הכותל.

תוד"ה "תא שמע"

הקדמה: הגמרא מדייקת מדין במשנה גבי גינה שהיזק ראייה שמיה הזק **"לקמן מסקינן"** - **"שמיה היזק"** - הגמ' בהמשך מסבירה שכוונת המשנה במילים "וכן בגינה מקום שנהגו לגדור מחייבים אותו" היא שגינה סתם היא מקום שנהגו לגדור בו ולכן מחייבים אותו ולכן באמת ניתן לדייק מכאן שהיזק ראייה שמיה היזק.

תוד"ה "גינה שאני"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם. הגמ' אומרת שאין להוכיח מגינה ש"היזק ראייה" נחשב לנזק כי גינה היא שונה היות ובנוסף ל"היזק ראייה" יש בה גם נזק של עין הרע בירקות ולכן ניתן לכפות השתתפות בכותל אך יתכן שבמקרה רגיל "היזק ראייה" לא נחשב לנזק. **"וא"ת ומהאי"** **"לגדור בקעה"** - התוס' מקשה מדוע לא נחייב לגדור גם בבקעה מאותה סיבה? **"ויש לומר."** - **"שעומדת בקמותיה"** - התוס' מתרץ שיש הבדל בין גינה לבקעה: בגינה מגדלים ירקות ולכן כל זמן היא "עומדת בקמותיה" כלומר יש בה ירקות בשלים ולכן מחייב השכן להשתתף בגידור אך בקעה "עומדת בקמותיה" רק חודש בשנה ובשביל חודש בשנה לא יתחייב השכן להשתתף בגידור אבל אכן אסור להסתכל בשדה בחודש זה. **"וא"ת ולמ"ד"** - **"וכן בגינה"** - התוס' מקשה, לשיטה השניה שסוברת ש"היזק ראייה" נחשב לנזק אפילו בחצר, קל וחומר שנחשב לנזק בגינה ומדוע צריכה המשנה לומר זאת? **"וי"ל דאיצטריד"** - **"גויל וגזית"** - התוס' מתרץ שלשיטה זו המשנה אומרת "וכן בגינה" לעניין סוג הכותל שמחויב לבנות גויל, גזית וכדומה.

תוד"ה "נפל שאני"

הקדמה: הגמרא רוצה להוכיח ש"היזק ראייה" נחשב לנזק מכך שאחד יכול לכפות את חבירו להשתתף בבניית כותל חצר שנפל. הגמ' דוחה את הראייה מכיון שכותל שנפל הוא מקרה שונה ואין להוכיח ממנו. **"שהורגלו לעשות"** - **"זה מזה"** - התוס' מפרש את דחיית הגמ' ומסביר שכותל שנפל הוא שונה מכיון שהיזק הראייה של כותל זה הוא גדול יותר כי השכנים התרגלו להשתמש בחצר ל"דברי הצנע" כלומר לשימושים שאפשר לעשותם רק בצניעות.¹²

תוד"ה "ודקארי לה"

הקדמה: לאחר ניסיון ההוכחה והדחייה שפורטו בהקדמה לתוס' הקודם הגמ' שואלת "וקארי לה מאי קרי לה" **"כלומר פשיטא"** - **"שמיה היזק"** - התוס' מסביר שכוונת הגמ' היא שלא רק שפשוט שכותל שנפל הוא שונה ולכן לא ברור מדוע הגמ' שאלה שאילה זו אלא אפילו יכלה הגמ' לשאול הפוך: במשנה כתוב שכותל שנפל אחד יכול לכפות את חבירו להשתתף בבניה מכאן משמע שאם לא היה כותל בתחילה שאין אחד יכול לכפות את חבירו כלומר "היזק ראייה" אינו נחשב לנזק.¹³

תוד"ה "היזקא דרבים שאני"

הקדמה: הגמ' רוצה להוכיח מהמשנה "כופין אותו לבנות בית שער ודלת לחצר" ש"היזק ראייה" נחשב לנזק. ודוחה את הראייה מכיון שבמשנה מדובר על "היזקא דרבים" כלומר "היזק ראייה" של כל בני רשות הרבים שיכולים להסתכל לשם. **"ואע"ג דלקמן"** - **"סמוכה לרה"ר"** - התוס' מקשה כיצד יכולה הגמ' אצלנו להסביר שהמשנה של "כופין אותו לבנות בית שער" מדברת על "היזקא דרבים" הרי בגמ' משמע שמדובר אפילו בחצר שאינה סמוכה לרה"ר, מכך שרשב"ג אומר שחצר שאינה סמוכה לרה"ר אינה צריכה בית שער וחכמים אומרים שגם חצר כזו צריכה כי לפעמים דוחקים בני רשות הרבים ובאים גם למבוי שאינו סמוך לרה"ר. **"מ"מ איכא"** - **"כדאמרי לקמן"** - מתרץ התוס' שהיות וכפי שאומרים חכמים לפעמים דוחקים בני רשות הרבים ובאים זה גם נחשב "היזקא דרבים" למרות שהמבוי אינו סמוך לרה"ר. **"ורשב"ג אע"ג"** - **"אותו לבנות"** - כמו כן מוסיף התוס' אפילו לרשב"ג שאינו חושש שידחקו בני רה"ר עדיין יכולים לראות מרחוק את פנים החצר ולכן על אף שסובר שלא כופין אותו להשתתף בבית שער (מקום לשומר) אף הוא מודה שכופין אותו לבנות דלת.

¹² דלא כרש"י ד"ה "נפל שאני" שפירש שכבר התרצו הראשונים בכותל ועי' מהרש"א ומהר"ם מדוע לא ניחא לתוס' פירוש זה.

¹³ עי' ברש"י ד"ה "ודקארי לה מאי קרי לה" שהבין שהשאלה היא רק מדוע הגמ' שאלה את השאלה ולא מדוע לא שאלה הפוך.

תוד"ה "מאי לאו בכותל"

הקדמה: הגמ' רוצה להביא ראייה ש"היזק ראייה" נחשב לנזק מהמשנה "אין חולקין את החצר עד שיהא בה ד' אמות לזה וד' אמות לזה" מדייקת הגמ' שאם יש בה מספיק שטח חולקים (כלומר אחד יכול לכפות את חברו לחלוק) הגמ' מבינה שחולקים בכותל ולכן יש ראייה ש"היזק ראייה" נחשב לנזק. הגמ' דוחה את הראייה ואומרת שחולקים במסיפס.

"תימה ויהא" "בתוך שלו"- התוס' מקשה שאפילו אם נבין שבאמת חולקים בכותל מניין לנו ראייה שמדובר שבונים את הכותל בשותפות אולי מי שרוצה בונה בשטחו כותל על חשבונו. ואם כן מדוע צריך להידחק ולהעמיד במסיפס.

"וי"ל דחולקין"- "שיהא כו"- התוס' מתרץ ש"חולקים" משמע באמצע ואם המשנה הייתה מתכונת לפירוש שהצענו בקטע הקודם היא הייתה אומרת אין עושים כותל בחצר עד שיהא.. ולא אין חולקין.

תוד"ה "שאני התם"

"תימה אמאי"- "שמיה היזק"- התוס' מקשה מדוע הגמ' לא מביאה ראייה מהברייתא שאומרת שבשני חצרות זו למעלה מזו העליון מחוייב גם להשתתף בקיר מגובה האדמה אצל התחתון עד אליו ולא רק מהמפלס שלו ואומרת שמכך שמחוייב להשתתף מוכח ש"היזק ראייה" נחשב להיזק?¹⁴

ג, א

תוד"ה "מאי קא משמע לך"

הקדמה: כעת הגמ' מסבירה את המשנה לפי השיטה השנייה (ראה הקדמה לתוד"ה "לפיכך" ב.). הגמ' שואלת אם מדובר בחצר שאין בה דין חלוקה ומדובר שרצו לחלוק אז כבר שנינו שיכולים לחלוק וא"כ מה באה המשנה ללמדנו.

"אע"ג דקא"- "דשמיה היזק"- התוס' מקשה מדוע הגמ' שואלת מה באה המשנה ללמדנו הרי אפשר לומר שהמשנה באה ללמד ש"היזק ראייה" נחשב לנזק?

"ה"פ מאי"- "רצו פליגי"- התוס' מתרץ ששאלת הגמרא היא שהיה עדיף שהמשנה תדבר על חצר שיש בה דין חלוקה שלא רצו לחלוק ובכל זאת אחד יכול לכפות את השני וא"כ מה באה המשנה ללמדנו בכך שדיברה על חצר שאין בה דין חלוקה.

"תימה הא" "כדפי' לעיל"- התוס' מסביר שהגמ' מתרצת שלו המשנה הייתה מדברת על חצר שיש בה דין חלוקה היינו חושבים שבחצר שאין בה דין חלוקה יכול אחד לומר לשני התרציתי לחלוק רק ע"מ שלא אצטרך להשתתף בבניית כותל ולכן דיברה המשנה על חצר שאין בה דין חלוקה שנדע שלא יכול לומר זאת.¹⁵

תוד"ה "כי רצו"

הקדמה: הגמרא העמידה את המשנה בחצר שאין בה דין חלוקה. ומקשה איך נחייב את השותפים לבנות את הכותל, הרי חלקו מרצונם ובאפשרותם לחזור בהם?

"למ"ד מחיצה"- "שקנו ברוחות"- התוס' מעיר שאין קושיא למי שהעמיד את חלוקת החצר בגודא (כותל) מכיוון שיכול להיות שישעבדו נכסיהם לבנין הכותל, ולכן הקניין חל. אבל למ"ד פלוגתא (כלומר חלוקה) קניינם לא קניין בגלל שהוא בעל פה, והגמ' עדין לא העלתה על דעתה שהם חלקו את החצר בחלוקה בקרקע עצמה, ולכן סברה הגמרא בשלב זה שכאן יוכלו לחזור בהם'.

תוד"ה "קנין דברים"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם. הגמרא מעמידה שעשו קניין, ודוחה שזה קניין דברים בעלמא כיוון שלא קונים משהו בפועל אלא רק מתחייבים, וממילא לא מועיל.

"בפרק השוכר"- "יאנס ישלם"- הוא תוס' מביא גמרא בב"מ שאומרת ששומר חנם יכול להתנות שהוא יתחייב כשאול (כלומר יהיה חייב גם בגניבה ואבידה ואפילו באונסין), והגמ' מעמידה שם שהתנאי צריך להעשות באופן שקנו מידו. ולכאורה מדוע שם אין זה נחשב קניין דברים? ומתרץ התוס' ששם אין זה קניין דברים כיוון שהוא משעבד את עצמו לאחריות.¹⁶

¹⁴ יש שרצו לתרץ שמדובר שעשו קניין ולכן אין ראייה מכאן ועי' רמב"ן שדוחה ומתרץ אחרת.

¹⁵ בואר ע"פ המהר"ם ועי' מהרש"א שהסביר שהתוס' מקשה סוף סוף מדוע הקשתה הגמ' הרי אם היה מדובר על חצר שיש בה דין חלוקה היינו עלולים להבין שבחצר שאין בה דין חלוקה יכול אחד לומר לחבירו וכו' ולכן הגמ' דיברה על חצר שאין בה דין חלוקה. המהרש"א מקשה על הבנת המהר"ם שבתוד"ה וכוין (ב): כתב התוס' שרק לחלק מהנוסחאות השאילה מופיעה בגמ' ולפי פירוש המהר"ם השאילה מופיעה בכל הגרסאות ועי' מהר"ם מה שישב בזה ואכמ"ל.

¹⁶ ראה כתובות תוד"ה אע"פ שמבאר שם באריכות שכשיש שעבוד אין זה נחשב קניין דברים בעלמא.

תוד"ה "רב אשי"

הקדמה: ראה הקדמה לתוסי' הקודם. מתרץ ר' יוחנן שאין זה קניין דברים כיוון שמדובר שחילקו את השדה וכל אחד עשה קניין באחד אחר. רב אשי מתרץ שמדובר באופן שכל אחד ביצע פעולת חזקה בקרקע של השני.

"תימה לר"י" - "כמו קניין" - מקשה התוס', מה הוסיף ר' אשי בדבריו על דברי ר' יוחנן, הרי שניהם דיברו במקרה שהקרקע חולקה אלא שר' יוחנן אמר שעשו קניין ור' אשי אמר שעשו חזקה, וכבר ידוע שחזקה מועילה בדיוק כמו קניין¹⁷.

"ונראה לר"י" - "חזק וקניין" - מתרץ ר"י שר' אשי מחדש לנו שעל אף שבפרק חזקת הבתים הגמרא אומרת שבכדי שחזקה תועיל שלא בפני המוכר צריך שהמוכר יאמר לו לך חזק וקני, כאן שכל אחד הולך להחזיק בשדה שלו, יועיל להחזיק אפילו שלא בפניו בלי שיאמר לך חזק וקני, כמו בקניין.

תוד"ה "ארבע אמות"

הקדמה: המשנה אומרת שאם עושים כותל מאבני גזית כל אחד נותן משטחו שניים וחצי טפחים, סה"כ חמישה. ומכיוון שהכותל מונע היזק ראה, והיזק ראה נמנע ע"י כותל בגובה ארבע אמות, ניתן להבין כי כדי להחזיק כותל של ארבע אמות גובה העשוי גזית, על רוחבו להיות חמישה טפחים.

"וקשיא לר"ת" - "בשלשה טפחים" - שואל רבינו תם, מדוע בגזית צריך רוחב כה גדול, הרי במשנה כתוב כי בכותל לבנים מספיק שכ"א מהשותפים ייתן טפח ומחצה, סה"כ שלוש, והרי כותל גזית יותר יציב מכותל לבנים?

"ועוד הא" - "טפי אפורתא" - מקשה עוד התוספות, שהרי אנו רואים בעינינו קירות גזית בעובי חמישה טפחים, שעומדים יותר מארבע אמות גובה (או קירות גזית בגובה ארבע אמות שרוחבם קטן מחמישה טפחים)?

"ותירץ" - "כשבונים גזית" - מתרץ רבינו תם, כי כאשר בונים גזית מצפים שהכותל יעמוד לזמן רב, וכדי לעמוד בצפייה זו, יש לבנות אותו בעובי מתאים (גם כיום מתפשרים לפעמים על מחיר מתוך הנחה שהמוצר יחזיק פחות זמן).

תוד"ה "טרקסין"

הקדמה: אגב דיון על גובה כותל גזית, הגמרא מדברת על אמה טרקסין שבבית המקדש הראשון, שהפרידה בין הקודש ובין קודש הקודשים, ובבית המקדש השני הוחלפה בפרוכת.

"אומר ר"ת" - "קדשי הקדשים" - אומר רבינו תם, כי פירוש השם טרקסין הוא שילוב של שני מילים - טרק - מלשון סגירה ו'סין' מלשון סיני. כלומר הקיר הסוגר על לוחות הברית שניתנו בסיני ונמצאו בארון בתוך קודש הקודשים.

"ויש מפרשים" - "כדאמרינן ביומא" - מציע התוספות פירוש נוסף למילה טרקסין. טרקסין היא מלשון פנים וחוף, כיון שלא ברור אם קדושת הקיר היא כקדושת הקודש (חוף) או קודש הקדשים (פנים).

תוד"ה "שאני התם"

הקדמה: אמרנו לעיל¹⁸ כי מהמשנה למדים כי כותל גזית ברוחב חמישה טפחים מחזיק קיר בגובה ארבע אמות. שואלת הגמרא איך ייתכן כי במקדש הראשון האמה טרקסין שרוחבה אמה (ששה טפחים) הייתה גבוהה שלוש אמה? ומתוצאת שם, כיוון שיש טפח אחד יותר ברוחב, ניתן לבנות הרבה יותר בגובה. ממשיכה הגמרא ושואלת מדוע במקדש השני עשו פרוכת ולא קיר להפריד בין הקודש ובין קודש הקדשים, הרי בית המקדש השני היה גבוה רק בעשר אמות מהראשון? ומתוצאת הגמרא כי לגובה שלוש אמה ניתן להגיע (בכותל רחב אמה) רק אם התקרה תופסת מלמעלה.

"הוה מצין" - "בסמוך" - אומר התוספות, כי לפי דברי הגמרא בהמשך, שהתקרה עוזרת לשאת את גובה הקיר, לא צריך את תירוץ הגמרא כי הפרש של טפח ברוחב מוביל להבדל גדול בגובה.

ג, ב

תוד"ה "אמר אביי"

הקדמה: ראה הקדמה לתוספות הקודם. לאחר מכן שואלת הגמרא מדוע לא נבנה כמה שאפשר מאבן, ונשלים השאר על ידי פרוכת. מתוצאת הגמרא כי אנו למדים מהמשכן שניתן לעשות פרוכת מבדילה, ואנו למדים מבית המקדש הראשון כי ניתן לעשות קיר מבדיל, אבל לא למדנו בשום מקום שניתן לעשות חלק כך וחלק כך.

¹⁷ באר עפ"י המהר"ם.

¹⁸ ראה הקדמה לתוד"ה "ארבע" ולתוד"ה "טרקסין" בעמוד זה.

"השתא לא צריך לשנויי קמא" - התוספות אומר כי לאחר שלמדנו שלא ניתן לעשות חלק כותל וחלק פרוכת מסיבות הלכתיות, לא צריך לומר כי הסיבה שלא עושים עד שלושים אמה כותל ומשלושים פרוכת, היא מסיבות אדריכליות, אלא ייתכן והם מסיבות הלכתיות.

תוד"ה "מכלל דאיכא"

הקדמה: הגמרא שואלת כאשר בונים כותל לבנים, האם הטפח ומחצה שכל אחד נותן כולל סיד או לא. הגמרא מביאה ראייה ממסכת עירובין שם כתוב כי גודל לבנה היא שלושה טפחים, ושם לא מסתבר שיש סיד, כי מדובר על לבנה ככלי מדידה. לכן נראה שהשיעור במשנה לא כולל סיד. דוחה הגמרא ואומרת שמלשון הגמרא "לבנה של שלשה טפחים" נראה שזוהי לבנה גדולה, אך יש גם לבנים קטנות יותר, שהם והסיד נכנסים בשלשה טפחים.

"ואם תאמר - הוא זה" - שואל התוספות מדוע הגמרא בחרה ללמוד מהלשון "לבנה של שלשה טפחים" שזוהי לבנה גדולה? אולי זוהי לבנה קטנה וישנם לבנים הגדולים עוד יותר?
"ותירץ ר"י - ולא מפרש שיעורא" - מתרץ ר"י כי מזה שהגמרא בחרה לפרש את גודל הלבנה, ניתן להניח שהיא הלבנה היותר גדולה, אחרת לא היה מפרש והיינו מניחים בפשטות כי מדובר בלבנה קטנה, והגמרא הייתה יודעת באופן פשוט כי הלבנה הקטנה היא בת שלשה טפחים.

תוד"ה "הגה בי קייטא ובי סיתוא"

הקדמה: הגמרא אומרת כי אסור לסתור בית כנסת, גם על מנת לבנות חדש, אלא אם כן נראו בו סדקים. הסיבה היא או מפני פשיעה (שמא לא יבנו) או משום תפילה (שמא לא יהיה היכן להתפלל בינתיים). ההבדל בין השיטות (לגרסת התוספות) הוא שיש מקום אחר, אך לא בית כנסת - דוכתא לצלויי - למי שחושש מפשיעה אסור לסתור, אך למי שחושש לתפילה, מותר. הגמרא אומרת כי מרימר ומר זוטרא הורו להרוס את בית הכנסת של הקיץ בחורף ולשפצו, ולסתור את בית הכנסת של החורף בקיץ.

"בי קייטא ובי סיתוא" - **"איכא תיוהא ושרי"** - אומר התוספות כי הסיבה שמרימר ומר זוטרא נהגו כן הוא מפני שבית כנסת שלא מתאים לעונה הוא כמו בית כנסת שנראו בו סדקים¹⁹ ולכן מותר לסותרו (בשלב זה מבין התוספות כי יש רק בית כנסת²⁰ אחד וכל פעם בונים והורסים אותו בהתאם לעונה).

"ואם שתי" - **"כגון דחזי בי תיהוא"** - אומר התוספות, כי ייתכן ותמיד יש שני בתי כנסת ולא ניתן לומר שהרסו אותו בגלל שאינו מתאים לעונה, שהרי יש בית כנסת מתאים, ולכן אומר התוספות כי ייתכן והרסו את הבית כנסת כי ראו בו סדקים באמת.

"ועוד נראה" - **"שאין בית הכנסת"** - מציע התוספות הסבר שונה. גם אם נאמר שמדובר בשני בתי כנסת, לא צריך לומר שנראו בו סדקים. לטעם של תפילה ברור שמותר לסתור, שהרי יש בית כנסת אחר, אך גם לטעם של פשיעה יש לחשוש רק כאשר יש מקום לתפילה, ולא כשיש בית כנסת אחר, אך אם יש בית כנסת אחר, גם למי שחושש לפשיעה מותר לסתור.

"ועוד מחמת" - **"אין לחוש"** - מוסיף התוספות כי גם אם מדובר בשני בתי כנסת אין לחוש לפשיעה משני סיבות נוספות - בגלל החום וקור (חוסר נוחות) לא יפגעו, או בגלל הזמן הרב שיש לבנות מחדש את הכנסת לא יפגעו²¹.

תוד"ה "אי הכי"

הקדמה: הגמרא אומרת כי האיסור לסתור בית כנסת קיים גם אם כבר אספו כסף, וגם אם כבר החלו לבנות, שמא יצטרכו למכור את חומרי הבניין למצוות פדיון שבויים. שואל רבינא את רב אשי אם מוכרים חומרי בניין בשביל מצוות פדיון שבויים, הרי שגם כשבית הכנסת כבר בנוי אסור לסתור את הישן, שמא יצטרכו למכור את החדש?

"פירוש עד שיתפללו בה" - אומר התוספות כי גם לרב אשי ברור שלאחר שבנו והתחילו להשתמש בבית הכנסת לא ימכרו אותו לצורך מצוות פדיון שבויים²², וכל שאלתו היא על הימים שבין גמר הבנייה לתחילת השימוש.

¹⁹ ראה מהרש"א, שלפי התוספות מרימר ומר זוטרא חוששים גם לפשיעה ולכן מעלה את הטעם של סדקים, אך להרבה ראשונים מרימר ומר זוטרא חוששים רק לתפילה.

²⁰ בואר עפ"י המהרש"א

²¹ לסיכום - או שמדובר בבית כנסת אחד ולכן מותר לסתור, כי המצב דומה לסדקים. אם מדובר בשני בתי כנסת יש לחוש לפשיעה, אלא שראו סדקים. או שגם בשני בתי כנסת לא צריך לחשוש לפשיעה או כי יש בית כנסת ולא דוכתא לצלויי, או בגלל חוסר נעימות או בגלל ריבוי הזמן לא צריך לחשוש.

²² אסור לסתור בית כנסת שמתפללים בו, ומותר אם יש בו סדקים. אבל אם נאמר שאפשר למכור בית כנסת שמתפללים בו, גם כשיש סדקים יצטרכו להשאיר את הישן על כנו, ולבנות חדש, שמא לצורך פדיון שבויים יצטרכו למכור את אחד מבתי הכנסת. על פי אוהל משה הובא בילקוט מפרשים.

תוד"ה "ועילייה לפורייה"

הקדמה: הגמרא מספרת על רב אשי שכאשר נראו סדקים בבית הכנסת שלו הורה לסתור ולבנות חדש, וכדי לזרז את הבניה עבר לישון בבית הכנסת ולא זז משם עד שסיימו את כל הבניה.

"ותימה" - "שנת ארעי" - שואל התוספות על רב אשי, הרי אין ישנים בבית כנסת אפילו לא שנת עראי, וכיצד נהג כן רב אשי?

"ואין לתרץ" - "ובשל בבל מותר" - אומר התוספות כי לכאורה ניתן היה לתרץ שמדובר על בבל, ולמדנו כי כאשר בונים בית כנסת בבבל עושים תנאי שיהיה אפשר להשתמש בו לצרכים שונים, וביניהם גם שינה, ולכן היה מותר לרב אשי לנהוג כפי שנהג.

"דהא קאמר" - "מפני המטר" - דוחה התוספות תירוץ זה ואומר כי כבר בגמרא שבה מובא הדין של "בתי כנסת שבבבל על תנאי הם עשויים" ברור שהתנאי אחר. שם מסופר על רבינא ורב אדא שהיו שומעים שיעור מפי רבא, והחל לרדת עליהם גשם ונכנסו לבית כנסת. מודגש שם כי לא נכנסו מפני הנוחות אלא מפני שלימוד צריך ריכוז ותנאים נאותים. מובן מזה שלהיכנס לבית כנסת רק בכדי להמלט מגשמים אסור, ולכאורה היה אסור גם לרב אשי לנהוג כפי שנהג.

"ויש לומר" - "בני כנישתא" - מתרץ התוספות כי רב אשי לא ישן בתוך בית הכנסת אלא בחדר הצמוד לו המיועד לאורחים, כמו שראינו בפסחים, שמקדשים על היין בלילי שבת בבית כנסת עבור אלו שאוכלים וישנים שם.

"והא דאמר" - "כדאמרין התם" - התוספות אמר מקודם כי התנאי שעשו בבתי כנסת בבל הוא לא כדי לאכול ולישון בבתי הכנסת. על כן מסביר התוספות שהתנאי הוא שאם ייחרב בית הכנסת יוכלו לבנות על מקומו מבנים אחרים, בתנאי שאינם מבזים את המקום.

תוד"ה "כל דאמר"

הקדמה: אגב הדיון על סתירת בתי כנסת שואלת הגמרא כיצד יעץ בבא בן בוטא להורדוס להחריב את בית המקדש על מנת לשפצו. אגב כך מסופר כי הורדוס הרג את כל בית חשמונאי פרט לאחת שרצה לשאת. היא קפצה מראש בניין אבל לפני כן הכריזה שכל מי שאומר שהוא מבית חשמונאי, הוא עבד (הורדוס היה עבד בתחילת ימיו).

"וכן הוא" - "עשרה יוחסין" - אומר התוספות כי הצעקה של נערה זו הוקבעה להלכה בפרק עשרה יוחסין הדין בעניינים אלו.

"ומכאן קשה" - "הולד כשר בהחולץ" - מקשה התוספות על רש"י. רש"י בסיפור על אגריפס אומר כי בני הורדוס נשאו נשים ישראליות כשרות ולכן קראו חכמי ישראל לאגריפס את. שואל התוספות, לפי זה לא מובן המימרא של שמואל שבני חשמונאי הם עבדים, שהרי בתקופתו כבר היו הרבה צאצאים של הורדוס מנשים ישראליות שיכולים לטעון שהם מבני חשמונאי וגם לשיטת שמואל אינם עבדים, שהרי הבן של עבד וישראלית הוא כשר. ולכן דוחה התוספות את דברי רש"י.

"וצריך לומר" - "הוא במצוות" - התוספות אומר כי הסיבה שקראו חכמי ישראל לאגריפס את הוא לא מפני יחוסו, אלא מפני שגם עבד חייב במצוות (כאישה), ולכן ניתן לקרוא לו את.

תוד"ה "מאן דריש"

הקדמה: הגמרא אומרת כי בהתחלה נמנע מהורדוס למלוך שהרי הוא עבד ונאמר "מקרב אחיך תשים עליך מלך" (דברים יז, טו) ועבד אינו חלק מעם ישראל (ראו בהמשך התוס'), ומסיבה זו החליט הורדוס לרצוח את חכמי דורו.

"דפשטיה דקרא" - "ממובחר שבאחיך" - אומר התוספות כי הפסילה של הורדוס לא נובעת מפשט הכתובים, שהרי עבד הוא חלק מעם ישראל, אלא מדרשת חז"ל שדרשו "מקרב אחיך" - ממובחר שבאחיך, ועבד אינו מובחר.

תוד"ה "קטלינהו לכולהו"

הקדמה: ראו הקדמה לתוספות הקודם.

"לאו דווקא" - "קמא דעבודה זרה" - אומר התוספות כי הורדוס לא הרג את כל חכמי דורו, שהרי הורדוס היה מאה ושלש שנים לפני החורבן והלל מאה שנים לפני החורבן, וכשבא הלל לישראל מבבל מצא שם את בני בתירא משמשים בתפקיד נשיאי ישראל, כלומר היו חכמים דוגמת בני בתירא שניצלו מחורבו של הורדוס.

ד, א

תוד"ה "שכל דברי מלכות"

הקדמה: בבא בן בוטא נתן עצה להורדוס. שואלת הגמרא כיצד עשה כן, הרי דניאל נענש על כך שנתן עצה לנבוכדנצר? הגמרא אומרת שהתך (במגילת אסתר) זהו דניאל, והעונש נלמד מהשם 'התך' -

שחתכוהו מגדולתו. אך למי שדורש 'התך' - שכל דברי מלכות נחתכים על פיו יש לומר שהעונש הוא שנזרק לגוב האריות?

"לפי תרגום" - "אסתר למרדכי" - שואל התוספות, לפי התרגום של מגילת אסתר נהרג התך על ידי המן, בגלל שהיה השליח של אסתר למרדכי כאשר הייתה בבית המלך. אם כן מדוע לא מוזכר דבר זה כעונש של התך?

"ומיהו" - "על הקלקלה" - מתרץ התוספות שדעת הגמרא (במגילה, וכנראה שגם אצלנו) היא שונה, ואומרת כי הסיבה שהתך לא מוזכר בסוף המגילה היא לא שנהרג אלא אין משיבים על הקלקלה²³.

תוד"ה "הכי קתני"

הקדמה: בתחילת המשנה כתוב "וכן בגינה מקום שנהגו לגדור מחייבין אותו" ובהמשכה נאמר "אבל בקעה מקום שנהגו שלא לגדור אין מחייבים אותו". מקשה הגמרא שמהאמירה הראשונה ניתן לדייק שסתם מקום לא ניתן לחייב ואילו מהמימרא השניה ניתן לדייק שבסתם מקום ניתן לחייב לגדור. מתרץ אב"י שהכוונה שסתם גינה ובקעה במקום שנהגו חייב. רבא אומר שאם כן לא ברור השימוש במילה 'אבל', ולכן צריך לפרש שגינה הוא כמקום שנהגו לגדור ומחייבים, ובבקעה כמקום שלא נהגו ופטורים.

"וסיפא נמי" - אין מחייבין אותו - אומר התוספות כי למרות שאב"י מזכיר בדבריו את המילה בקעה, כל דבריו הם רק להסביר את החלק הראשון ("וכן בגינה מקום שנהגו לגדור"). ההסבר של הסיפא ("בקעה מקום שנהגו שלא לגדור") יש לפרש באופן דומה, כלומר ברישא כתוב גינה ומקום שנהגו חייב, אבל בקעה לא, ובסיפא כתוב בקעה ומקום שלא נהגו פטור.

תוד"ה "והא מבחוץ"

הקדמה: אומרת המשנה כי בבקעה לא ניתן לחייב את השכן לבנות כותל, אלא אם רוצה האחד בונה בחלקו ומכספו, ועושה סימן, 'חזית'. הגמרא דנה היכן עושה את החזית, ומציעה, על מנת למנוע רמאות, שיעשה הבונה את החזית בחלקו, בפנים. הגמרא שואלת על הצעה זו מהמשנה שם נאמר במפורש שעושה חזית מבחוץ, ונשאר בקשיא.

"ותיובתא אינה" - "הוה ליה למיתני" - מעיר התוספות כי שאלה זו חזקה, אך אינה פירכא מוחלטת - 'תיובתא', שהרי אפשר לומר כי לכל צד שנעשה את הבליטה היא מחוץ לכותל וזה פירוש המילה מבחוץ. אלא שתירוץ זה אינו טוב כל-כך, כי אז על המשנה היה לנקוט את הלשון מבחוץ ולא מחוץ, ולכן שאלת הגמרא היא 'קשיא'.

תוד"ה "גייז ליה חבריה"

הקדמה: הגמרא הקשורה לתוספות זה נמצאת בעמוד הבא.

הגמרא שואלת איך לעשות 'חזית' (ראו הקדמה לתוספות הקודם) כאשר הכותל עשוי מקנים ולא מאבן. מציעה הגמרא כי ימרחו טיט על הצד החיצוני. מקשה הגמרא ואומרת כי אז החיצון יוכל לקלף את הטיט ואבדה ראיית הבונה.

"אע"ג דלעיל" - "מידע ידיע" - מקשה התוספות על שאלת הגמרא, איך ניתן לחשוש לקילוף, הרי הגמרא אמרה כי ניתן להבחין בקילוף ('גייזוא מידע ידיע')?

"בהוצא לא ידיע" - אומר התוספות כי שם מדובר על קיר אבן, שם ניתן להבחין בקילוף, אבל אצלנו שמדובר על קנים, לא ניתן.

ד, ב

תוד"ה "לאפוקי"

הקדמה: אומרת המשנה כי בבקעה אם רצו שני השותפים לגדור יעשו סימן משני הצדדים. שואלת הגמרא מדוע יעשו משני הצדדים, שלא יעשו סימן כלל וזהו? רב אשי אומר לרבא מפרזיקא, כי אם לא יעשו סימן בעת הבניה אחד יעשה סימן שלא כהוגן ויטען שהמקום והאבנים שלו. שואל על זה רבא מפרזיקא "ותני תקנתא לרמאי?", כלומר אין דרך המשנה ליעץ עצות נגד גנבים ורמאים. רבינא מתרץ כי מדובר על כותל מקנים, שעליו אמר אב"י כי אם הגיעו להסכמה, אין להם עצה טובה, ולכן כתוב במשנה שיעשו סימן משני הצדדים להוציא משיטת אב"י.

"ואב"י סבר" - "לרמאי" - אומר התוספות כי רבינא תירץ היטב לשיטתו מדוע כתוב במשנה שיעשו שניהם חזית, אך לאב"י אין תירוץ, הרי דברי רבינא הם קושיא עליו? ומתרץ התוספות כי יש לומר שלשיטת אב"י דרך המשנה לשנות תקנות נגד רמאים.

²³ התך היה השליח בין מרדכי ואסתר. כאשר אסתר סירבה בתחילה לבוא אל המלך היה בזה קלקול לדעת התך, ולא רצה לבשר למרדכי תשובה כזאת, ולכן הוחלף בשליחים אחרים ולכן לא הוזכר בסוף המגילה.

תוד"ה "אם עמד"

הקדמה: ישנה חוסר בהירות בדברי יוסי במשנה "אם עמד וכו'" – למי הכוונה, למקיף או לניקף? "ל"ג אם" – "איכא ביניהו" – תוס' מסביר שאי אפשר לגרוס במשנה "אם עמד ניקף"²⁴ שהרי ללישנא של רב הונא ושלוש הלשונות הראשונות של רב חייא בר רב דברי ר' יוסי מכוונים למקיף ולא לניקף.

תוד"ה "דמי קנים בזול"

הקדמה: בגמ' מובאת מחלוקת אמוראים האם כשאר מחייבים את השני לשלם על הגדר החיוב כולל חצי מההוצאות, 'הכל לפי מה שגדר', או שמא ישלם רק עפ"י עלות של אותה חומה אם הייתה עשויה קנים, 'דמי קנים בזול'.

"דמי קנים" – "על התחנתונה" – הגמ' בב"מ אומרת שאדם המשביח את שדה חברו שלא ברשות מקבל מבעל השדה או את מה שהוציא כדי להשביח או את מה מהשדה הושבח – הנמוך מבין השניים. כלומר הוא לעולם לא ירוויח, אלא לכל היותר יקבל חזרה מה שהוציא. התוס' מקשה, מדוע לשיטת חייא בר רב שאומר דמי קנים בזול, לא יחול אותו הדין וישלם או מה שהשביח השדה או ההוצאות אבל בכל אופן לא דמי קנים בזול?

"ואורי דשאני" – "בר זוזא" – מתרץ ר"י שכאן הדין שונה מאחר ויכול לטעון שמספיק לו שמירה פחותה ולא רצה הוצאה בסדר גודל כזה.

"ומ"מ דמי" – "גודר בהם" – תוס' מעיר שלמרות שיכול לטעון שלו מספיק שיהיה שמירה בעלות זו בכל זאת שייך לחייב אותו לכל הפחות דמי קנים בזול, כיוון שברור לנו שאם היה מוצא דמי קנים בזול היה גודר בהם²⁵.

תוד"ה "שניה ושלישית"

הקדמה: הגמ' מבינה שלפי אחת הלשונות בביאור שיטת חייא בר רב לת"ק לא ישלם על רוח ראשונה שנייה ושלישית אלא רק על הרביעית. תוס' דן בטעם הדבר.

"אומר ר"י" – "מד' רוחותיו" – ר"י מסביר שהסיבה שישלם לת"ק רק על הרביעית היא כיוון שברור לנו שכל אדם יסכים לבנות את הכותל הרביעי על מנת להיות מוגן מכל הצדדים (אבל לא יותר מזה). "ובקונטרס פירש" – "מב"ד זכאי" – התוס' מביא את דעת רש"י שסיבת הפטור על השלוש הראשונות היא כיוון שכבר יצא זכאי בב"ד לגבי התשלום על 3 הראשונות, לפני שנבנתה הרביעית. "הג"ה וקצת" – "אחרון ע"כ" – התוס' מקשה על שיטת רש"י שא"כ יצא זכאי גם על כל הרוח הרביעית למעט הטפח האחרון?

תוד"ה "ורבי יוסי"

הקדמה: הגמ' בלישנא האחרונה בדעת חייא בר רב מסבירה שלת"ק משלם בין אם גדר ניקף או מקיף ולר' יוסי רק עם גדר ניקף.

"אע"ג דעד" – "משמע ניקף" – תוס' מעיר שלא כמו בלישנות הקודמות שסוברות שרבי יוסי הוא המחמיר ונתמכות מלשון המשנה "מגלגלין עליו את הכול" שמשמע שמחמירים עליו יותר, כאן ר' יוסי מקל על הניקף ורק כאשר הוא עומד וגודר, כיוון שלשון זאת מבין שלשון אם עמד יותר משמע שהכוונה לניקף²⁶.

ה, א

תוד"ה "הגהה כתב"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם. גרסת התוס' שונה מהגמ' שלפנינו. תוס' גורס שמשלם הניקף צלע רביעית לשיטת ר' יוסי, ואילו לפי גרסתנו לא משלם הניקף כאשר גדר המקיף כלום לשיטת ר' יוסי.

"וקשה דמנלן" – "בר זוזא" – התוס' מקשה למה הגמרא מניחה שמשלם לו את הצלע הרביעית – אולי לא משלם כלום כמו שמשמע בסוגיא בב"ק²⁷? שם לומדת הגמ' עפ"י לישנא זאת במשנתנו ש"זה נהנה וזה אינו חסר פטור" כלומר שאינו משלם כלום ואעפ"י שהגמ' שם דוחה שאין ראייה שזה נהנה

²⁴ גרסא זו הייתה גם לפני רש"י, והוא דוחה אותה אחרת עיי"ש

²⁵ התוס' מעיר זאת כיוון שלכאורה לאחר שאמרנו שהוא משלם פחות מההוצאות או השבח כיוון שטעון שמספיק לו שומר בעלות

זו לכאורה לא היה צריך לשם אפילו דמי קנים בזול אלא אז.

²⁶ ככה"ל כיוון שעמד משמע מי שעד עכשיו ישב כלומר לא עשה כלום.

²⁷ כמו גרסתנו בגמרא.

וזה אינו חסר פטור כיוון שפה יש סיבת פטור מיוחדת (לדידי סגי בנטירא בר זוזא) בכל מקרה רואים שהגמרא שם הבינה שאצלנו פטור לגמרי.
"ומיהו יש" - **"מארבע רוחותיו"** - מתרץ התוס' שהראייה של הגמ' שם אינה מהגדר הרביעית שברור שחייב שהרי כל אדם היה רוצה לגדור את הרביעית (ראה תוס' ד"ה שניה ושלישית) אלא משלוש הגדרות הראשונות עליהם פטור.

תוד"ה "ואי לא"

הקדמה: הגמ' מספרת שרבינא הקיף שדה של אדם בשם רוניא מארבעה רוחותיו, וביקש ממנו תשלום בתחילה על חצי הוצאותיו אח"כ כדמי קנים ולבסוף נטירא בר זוזא, ובכולם סירב רוניא לשלם. הגמ' ממשכה לספר שגם אחר שהוכיח רבינא לרוניא שהגדר מועילה לו הוא סירב לשלם. לבסוף פונה רבינא לרבא, ורבא לכאורה מאיים על רוניא שישלם לרבינא ואם ימשיך לסרב יפסוק כרבי יוסי אליבא דרב הונא, כלומר הדעה המחמירה ביותר.
"קצת היה" - **"כדפירש רש"י"** - תוס' טוען שרבא לא רק איים שיפסוק כשטיה המחמירה אלא שבאמת הדין כשיטה זו, כפי שפירש רש"י (כר"ה אליבא דר"י), מאחר ורבא לא משתמש במילות איום כמו שמצאנו בגמרות אחרות. אע"ג שמצינו בגמ' בסוכה איום של פסיקה לחומרא.
"ועוד מדקאמר" - **"שכבר נתפייס"** - תוס' מביא ראייה נוספת לשיטתו מלשון הגמרא "תפייס אותו במה שהסכים להתפייס" - מכאן שהדין הוא לא כך אלא שרבינא התפייס.

תוד"ה "ארבעה לצלא"

הקדמה: הגמ' מספר שרוניא קנה שדה בסמוך לרבינא, ורבינא סבר לסלקו מן השדה ולקנותה כיוון שיש לו זכות קדימה מדין "ועשית הישר והטוב". רב ספרא גרום לרבינא לחזור בו בטענה שאמרי אינשי ארבעה לצלא ארבעה לצלא. ומבאר רש"י - "צלא" זה רצען עני ו"צלא" זה רצען עשיר - ושניהם צריכים פרנסת בית, ולכן עליך לרחם עליו שהרי הוא עני וצריך פרנסה.
"לפירוש הקונטרס" - **"ערסא צלא"** - רבנו תם מקשה על רש"י כמה קושיות

- (1) הרי אין מרחמים בדין?
 - (2) משמע מהלשון "סבר רבינא" שרבינא טעה וע"פ רש"י רבינא צודק אלא שרב ספרא אמר לו לעשות לפניך משורת הדין?
 - (3) מה הקשר של המעשה הזה לכאן? ואם בגלל שהובא מעשה אחר של רוניא ורבינא - הרי יש מקרים נוספים של השנים שמופיעים בתלמוד ולא מופיעים כאן?!
 - (4) צלא משמעותו עור ורש"י מסביר שמשמעותו רצען²⁸.
- "ואומר ר"ת"** - **"מג' רוחות"** - ר"ת מסביר את הגמרא באופן אחר - השדה שרוניא קנה היה בין השדה הראשון של רוניא לבין שלושה מהשדות של רבינא, כך:

רבינא		
רבינא	שדה המחלוקת (רוניא)	רבינא
	רוניא	
רבינא		

ורוניא קנה ראשון, ואע"פ שאם ישנם כמה בני מצר ואחד הקדים וקנה ראשון אין להוציא מידו - חשב רבינא שמאחר והוא בן מצר משלושה צדדים יש לו קדימות, ורב ספרא דחה את דבריו ע"י משל שיש לשלם לרצען על עור גדול כמו על עור קטן (ארבע לצלא ארבע לצלא) כיוון שהטרחא שווה. כמו כן כאן סיבת הדין של בר מצרא שיש לו אינטרס לקנות את השדה הסמוכה בכדי שיוכל לחרוש בפעם אחת. אם כן האינטרס של רוניא זהה לאינטרס של רבינא ולכן אין לו זכות קדימה.
"וה"ר אברהם" - **"את העור"** - התוס' מביא פרוש של ר' אברהם, שרוניא היה אריס של רבינא (ע"פ גמרא אחרת) וקנה שדה בצמידות לשדות המקיפים של רבינא, ורבינא חשב שהוא נחשב לבן מצר ורוניא לא מאחר והוא לא בעלים אלא אריס בלבד ורב ספרא אומר לו שגם רוניא נחשב לבן מצר והמשיל לו את העניין לכן שגם העור וגם מעבד העור עולים אותו מחיר.

²⁸ רש"י מקשה זאת על עצמו ומתרץ ע"י שם.

תוד"ה "מארבע אמות"

הקדמה: המשנה אומרת שאם נפל קיר גבוה מ-4 אמות, והאחד תובע את חברו לשלם על הוצאות הכותל בחלק שלמעלה מ-4 אמות (במקרה שסמך לו כותל שאז חייב גם על למעלה מ-4 אמות), והנתבע טוען ששילם, לא נאמין לו עד שיביא ראיות כיוון שלא סביר שישלם בלי תביעה. לתוס' קשה מדוע שנחייב את הנתבע מכח החזקה שלא נתן, הרי הוא יוכל לטעון שהוא זה שבנה את הכותל והתובע לא שילם?

"איירי כגון" – "בשעשה חזית" – התוס' עונה שמדובר במקרה שאנו יודעים שהתובע קדם ובנה והפציר בנתבע לשם והלה סירב, וממילא לא שייך לומר שהנתבע יטען שהוא בנה, ולכן יש צורך בחזקה בכדי לחייב את הנתבע. ע"י הסבר זה ניתן לומר שהמשנה היא אפילו שלא עשה חזית (התוס' למעשה יכל לתרץ שידענו מי בנה ע"י שהייתה חזית, אך הדבר נראה לו דוחק כיוון שהמשנה לא ציינה זאת)²⁹.

תוד"ה "אע"פ שלא"

הקדמה: המשנה אומרת שכאשר נפל כותל והאחד בנה למעלה מ-4 אמות, השני פטור על כל מה שלמעלה מ-4 אמות כיוון שאין לו בזה צורך, אולם אם סמך לכותל כותל נוסף על מנת שישימש מבנה אחר, מחייבים אותו הכל. מקרה זה מוגדר בהלכה כזה נהנה (הנתבע כיוון שיש לו תועלת בכותל) וזה אינו חסר (כיוון שבכל מקרה רצה לבנות בשביל עצמו).

"אע"ג דזה" – "נראה לי" – התוס' מעיר שאף על גב שמסקנת הגמ' בבא קמא שזה נהנה וזה אינו חסר פטור, במקרה זה הסיבה שחייב היא כיוון שגילה דעתו שנוח לו בכל גובהה הכותל בכך שבנה כותל אחר בסמוך בגובהה זה. וכעין זה ראינו בגמרא שם גבי מקיף ונקיף, שאם הניקיף גדר את הרביעית מגלגלים עליו הכל כיוון שגילה שנוח לו בכל בגידור.
"אי נמי" – "ענין ממנו" – התוס' מתרץ תרוץ נוסף. כאן יש נזק לחברו בכך שעליו להגביה עוד את הקיר – וכך חברו חסר³⁰.

תוד"ה "הקובע זמן"

הקדמה: הגמ' מביאה מימרא בשם ר"ל שאדם שקובע זמן לחברו לפרעון חוב, הלוח לא נאמן לטעון שפרע בתוך זמנו. כמו כן ישנו כלל שכאשר אדם מלווה לחברו בלי לקבוע זמן כוונתו לשלושים יום.
"אומר ר"י" – "תוך זמנו" – ר"י אומר שמה שריש לקיש אומר שאין אדם פורע בתוך זמנו זה רק כאשר נקבע זמן מסוים בין הלוח למלווה אבל אם לא נקבע זמן מסוים וטען שהחזיר בתוך שלושים יום נאמן ואין זה נחשב תוך זמנו.

תוד"ה "ובא בזמנו"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם.

"ונראה לי" – "במקום חזקה" – תוס' מעמיד את הגמ' במקרה שיש עדים על ההלוואה ועל מועד הפירעון, כיוון שאחרת יוכל הלוח לטעון שהוא נאמן לומר שפרע בתוך זמנו מתוך שהיה יכול לטעון שלא לווח מעולם (ואם יש עדים על ההלוואה לא יכול לטעון את זה) או שיוכל לטעון שלא קבעו זמן מעולם ולכן נאמן³¹ (ראה תוס' קודם). התוס' מציין שאומנם יש דיון בהמשך הסוגיא האם שייך לומר מיגו במקום חזקה אולם אם לא נעמיד כאן כשאין מיגו יצא ש"ל סבר שאומרים מיגו במקום חזקה וזה לא ניחא לתו' להגיד.

"ומ"מ אין" – "בפני עדים" – ישנה מחלוקת בגמרא האם אדם שלוח בעדים חייב לפרוע בעדים. התוס' אומר שלכאורה לאחר שהעמדנו את דברי ריש לקיש בעדים יוצא שריש לקיש סובר שהלוח בעדים לא חייב לפרוע בעדים, שאם לא כן אין מקום לדיון על פורע בתוך זמנו בכלל – שהרי חייב לפרוע בעדים בכל מקרה – ואין עדים! אולם מסביר התוס' שאין ראייה מאחר וניתן להעמיד את דברי ר"ל כשלא לוח בעדים אבל הודה לאחר ההלוואה בפני עדים ובאופן כזה אין חייב לפרוע בעדים מאחר ורק אם ברגע הלוואה עמד המלווה על הצורך בעדים זה מראה שלא מאמין לדברי הלוח אלא בעדים.

"ואם תאמר" – "פרעתין עתה" – מקשה התוס', עדיין ניתן להוכיח מדברי ריש לקיש שאין אומרים שיהיה נאמן לפרוע בתוך זמנו בטענה שהיה יכול לטעון שפרע את החוב הרגע!

"ואומר ר"י" – "אתמול ושכחת" – ר"י מתרץ שאין זה נחשב מיגו כיוון שמדובר ביום האחרון לפרעון וגם זה תוך זמנו, ואע"ג שהגמ' בב"מ אומרת שאדם נאמן לטעון שפרע ביום האחרון לפרעון אין זו

²⁹ קושייתו הנסתרת של התוס' ותירוצו בוארו עפ"י המהר"ם.

³⁰ התירוץ השני של התוס' שיש פה חסרון הוא לשיטתו בב"ק (כ). ד"ה זה נהנה וזה אינו חסר, שאם יש רק חסרון פטור כיוון שזה גרמא (וכן היא שיטת הרשב"א), שהרי אם חייב תמיד על חסרון זה אצלנו יתחייב גם כאשר לא בנה כותל בסמוך. אולם הרי"ף הרא"ש הרא"ה ועוד חבר ראשונים חולקים וסוברים שזה חסר וזה אינו נהנה חייב.

³¹ טענות אלו נקראות טענות 'מיגו'='מתוך' כלומר מתוך שיקלתי לטעון טענה יותר טובה תאמין לי גבי הטענה הגרועה.

טענה טובה מאחר ולא סביר שיטען שפרע באותו היום כיוון שאדם לא חצוף כל כך לטעון שפרע באותו יום שהתובע תובע אותו, אולם כן סביר שיטען פרעתי לך אתמול ושכחת.

ה, ב

תוד"ה "כי היכי"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם. אביי ורבא חולקים על ר"ל וסבורים שאדם שנזדמן לו כסף פורע תוך זמנו בכדי להוריד ממנו את הטרדה, וממילא אדם נאמן לטעון שפרע תוך זמנו.

"אע"ג דבפ"א" – "שלא נפדה" – התוס' מקשה על אביי ורבא מהגמ' בבכורות שאומרת שאב לא נאמן לטעון שפדה את בנו בתוך שלושים יום מהולדתו. ולכאורה מה ההבדל?

"ואומר ר"י" – "לו תובעין" – מתרץ ר"י שבבכורות מדובר ב"ממון שאין לו תובעין" כלומר אף כהן ספציפי לא יכול לתבוע את הממון בבי"ד כי יכול האדם לומר – הייתי נותן את הכסף לאדם אחר, ומאחר ואין תובע האדם לא "לחוץ" לפרוע את חובו ולכן לא יפרע בתוך זמנו.

"מיהו קשיא" – "דזריזין מקדימין" – תוס' מקשה על תירוצו מסוגיה ממסכת בבא מציעא שעוסקת במקרה ששוכר טוען ששילם למשכיר לפני תום השכירות והמשכיר טוען שלא לקח את התשלום, אומרת הגמרא שיש ראייה שהדין עם המשכיר מהמקרה של בכור שמת בתוך שלושים יום שיש חזקה שלא נפדה והרי לפי דברי ר"י אין להביא ראייה מבכור כיוון ששם הסיבה שלא נפדה היא כי אין תובעים ולעומת זאת בב"מ המשכיר הוא התובע. על כן אומר התוס' שמוכרחים לומר שגם בבכור יש מה שדוחקו לפרוע והוא הטרדה להזדרז בקיום המצווה. ואם כן תירוצו של ר"י נדחה.

"ומפרש ר"י" – "עדיף מיניה" – ר"י מתרץ באופן אחר. הסיבה שבגללה לא פודה אדם את בנו תוך זמנו ולא משלם בתוך זמנו את השכירות זה בגלל שאולי לעולם לא יאלץ לשלם – הילד עדיין לא יצא מכלל נפל ועלול למות, והבית עלול לקרוס. אולם בחוב על אף שלא הגיע זמן הפרעון חייב מלכתחילה.

"ומיהו קשיא" – "את הכותל" – מקשה התוס' על דבריו. הגמ' מקשה לריש לקיש שאומר שלא פורע אדם תוך זמנו מהמשנה. המשנה אומרת שכותל שנפל, עד 4 אמות הנתבע הוא בחזקת שנתן, ומוכיחה הגמ' שמדובר בתוך זמנו ובכל זאת הוא נאמן. אם כן יוצא שנאמן לומר ששילם על הכותל בתוך זמנו. לאור דברי ר"י לעיל ניתן היה להקשות גם לאביי ורבא, הרי מאחר ואולי כלל לא יסיים לבנות את הכותל וממילא לא יאלץ לשלם, גם הם מודים שלא נאמן לפרוע תוך זמנו.

"ומיהו בכמה" – "ולא קאמר" – עונה התוס' שלפעמים הגמ' באמת יכולה להקשות לשני הצדדים ולא עושה כך.

תוד"ה "אילימא דא"ל"

הקדמה: המשנה אומרת שכותל שנפל, עד 4 אמות הנתבע הוא בחזקת שנתן. הגמ' אומרת שודאי מדובר שאמר פרעתיך בתוך זמני, שהרי אם מדובר שאמר פרעתיך בזמני פשוט שנאמן ואין חידוש במשנה. כמו כן ישנה מחלוקת אם אדם שהלוה לחברו בעדים חייב להחזיר לו את הכסף בעדים.

"וא"ת אמאי" – "לפורעו בעדים" – שואל התוס' הרי לנו ברור שהתובע הקים את הקיר – ולזה יש מעמד כמו עדים וא"כ למה הגמרא מבניה פשוטות שמדובר בתוך זמן? אולי מדובר לאחר זמן ובאה הגמרא להשמיע לנו שלא חייב להחזיר בעדים.

"וי"ל דאפילו" – "לפורעו בעדים" – עונה התוס' שלדעה שסוברת שמי שלוה בעדים מחויב לפרוע בעדים זה רק כי יש הוכחה שמלוה לא סומך עליו (שהצריך עדים) וכאן אין סברה כזו כיוון שאין באמת עדים, אלא רק ברור לנו ברמה של עדים שהתובע בנה את הקיר מכספו, ולכן פשוט שאין צריך לפרועו בעדים.

תוד"ה "ואפילו מיתמי"

הקדמה: הגמ' אומרת שאע"פ שבאופן רגיל אדם שנפטר והשאיר יתומים אחריו, ובא מלוה לגבות את חובו מהיתומים חייב להישבע שהאב לא שילם לו חזרה. על פי הכלל "אין אדם פורע תוך זמנו" אנו מניחים שהאב לא שילם כבר את החוב, וממילא ניתן לגבות מהם אפילו בלא שבועה. בנוסף, דין הוא שאין גובים מיתומים כשהם קטנים. בטעם הדבר נחלקו רב הונא ורב פפא. רב הונא אומר שמאחר ויתכן שהאב השאיר למלוה "צררי", כלומר השאיר כסף בצד לפני מותו שיגבה ממנו את החוב אם לא יפרע בעצמו, ואין הילדים יודעים מזה, ורב פפא אומר שמאחר והסיבה לחיוב לפרוע הלוואה הוא מצוה, ואין הילדים הקטנים בני מצוה אי אפשר לגבות את החוב מהם בקטנותם.

"נראה דביתומים" – "הגוזל בתרא" – תוס' מסביר שדין הגמרא שגובים אפילו מיתומים בלי שבועה בתוך הזמן, מדובר דווקא ביתומים גדולים אבל ביתומים קטנים לא גובים מאחר ואינם בני מצוה לשיטת רב פפא, וגם לשיטת רב הונא אין אפשרות לגבות מהם מאחר ואי אפשר לקבל עדים בלי בעל דין וכשהנתבע קטן זה נחשב שאין בעל דין כפי שמוכח בפרק הגוזל בתרא בב"ק.

"ואפילו נתקבלה" – "תוך הזמן" – תוס' טוען שאף אם התקבלה עדות שהלוה אכן חייב עוד לפני שהאב מת, ולכאורה במקרה כזה לרב הונא היה מקום לומר שכן נגבה אפילו מיתומים קטנים כיוון

שכבר אין צורך בקבלת עדים, והיה מקום לומר שהאב לא השאיר כסף לחוב כיוון שלא הגיע מועד הפרעון, עדיין אין לגבות מהם כיוון שגם בתוך הזמן חוששים שהאב השאיר כסף לפרעון החוב כפי שמוכח מהגמ' בגיטין מהדין של אלמנה שחייבת להישבע כאשר היא גובה מהיתומים את כתובתה אף על פי שודאי שהאב חייב שלא הגיע מועד הפרעון³², כיוון שחוששים שהאב השאיר לכך כסף. וא"כ אנו חוששים ל'צררי' גם כאשר ברור שהאב חייב שלא הגיע מועד הפרעון.

"ומיהו מאלמנה" – **"צררי אתפסינהו"** – תוס' דוחה את ההנחה הקודמת שלו, ואומר שלא ניתן להביא ראיה מאלמנה ליתומים שחוששים לצררי, מאחר ושם אפילו אם היתומים גדולים תצטרך האלמנה להישבע כיוון שהכסף מגיע לה בתורת "תנאי בית דין" (הכתובה היא חיוב המוטל על ידי בית דין), ולכן יותר סביר שהבעל השאיר כסף. התוס' מוכיח זאת מהגמרא בכתובות שאומרת שחוששים יותר לצררי במקרה של תשלומי מזונות של אדם לבנותיו (שזה תנאי בית דין, כחלק מהכתובה) מאשר במקרה של מזונות לבנות אשתו מגבר אחר בנישואים קודמים מאחר ואין זה תנאי בית דין.

"ואין להביא" – **"בלא שבועה"** – תוס' מסביר שאין להביא ראיה מסוגייתנו לטענה הראשונה שלו, שדין הגמרא שגובים מיתומים אפילו ללא שבועה בתוך הזמן לא שייך בקטנים, מכך שאצלנו בסוגיה נאמר "הבא להיפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה" ולא "הבא להיפרע מנכסי יתומים קטנים לא יפרע אלא בשבועה" מאחר ויתכן שהסוגיא נקטה דווקא לשון זו כדי שתתאים לרב פפא (שלשיטתו אין גבייה מיתומים קטנים כלל) או מאחר והדגש הוא שאפילו שבועה לא צריך.

"ואין להביא" – **"דיושם השור"** – תוס' מסביר שאין להביא ראיה לטענתו שאין גובים מיתומים קטנים מכך שבסוף הסוגיא שם הגמ' מחפשת מקרה שבו יהיה הבדל בין פסיקתו של רב הונא לבין פסיקתו של רב פפא והגמ' לא מביאה מקרה שמת הלוח תוך הזמן שאז לרב פפא המלוה לא יכול לגבות ולרב הונא כן יכול, מאחר ורב הונא ורב פפא סוברים בסוגיה שלנו כאביי ורבה שלפעמים אדם פורע תוך זמנו, ובנוסף לפעמים הגמ' לא מביאה את כל המקרים בהם יש הבדל בין חולקים.

"מיהו יש" – **"דרב פפא"** – תוס' מסביר שישנה הוכחה שלא גובים מנכסי יתומים קטנים אף לשיטת רב הונא מגמ' בערכין שם רב אסי מתרץ מקרה שבו התירו ללוה לקחת מהיתומים בכך שהעמיד את המקרה בבעל חוב גוי שהסכים לדון לפני בית דין ישראל אבל באופן שיוכל לגבות מיתומים ("זו ולא לזו") שזהו תרוץ דחוק, והרי יכל לתרץ שמדובר שעדיין לא הגיע מועד הפרעון בחיי האב ולכן יכול לגבות. מאחר והגמ' לא העמידה כך מוכח שאין זה נכון שבתוך זמן הפרעון ניתן לגבות מקטנים אפילו לרב הונא. מוסיף התוס' שלא ניתן לומר שסוגיה זו סוברת כרב פפא מאחר והתירוץ הסופי הוא "כשחייב מודה" ואם כרב פפא לא אכפת לנו שחייב מודה, שהרי אי אפשר לגבות מהיתומים בכל אופן.

"וכן יש" – **"אלא בתלת"** – התוס' נותן הוכחה נוספת מהסוגיה בערכין לטענתו שאין לגבות מנכסי יתומים קטנים מדברי ר' יוחנן שחולק על רב אסי ומעמיד את המקרה שגובים מנכסי יתומים כאשר יש כתובת אישה שאם לא תגבה יאלצו היתומים לשלם מזונות (קצת בדומה לריבית) ולא מביא מקרה שעדיין לא הגיע זמן גבייה ומת הלווה, ומן הסתם ר' יוחנן ורב אסי סוברים כריש לקיש כיוון שהלכה כמותו, ובנוסף אם לא היה סובר ר' יוחנן כריש לקיש היה יוצא שבארבע מחלוקות בינו לר' יוחנן הלכה כר"ל ואנו יודעים שהלכה כמותו בשלוש, ואף על פי שמי שמוסר לנו את המניין הזה הוא רבא שודאי חולק על ריש לקיש עדיין דעת הגמ' שהלכה כריש לקיש בשלוש מחלוקות עם ר' יוחנן ולא בארבע. אם כן יוצא שעל אף שר' יוחנן סובר שאין אדם פורע תוך זמנו ואפילו מיתומים גובים בלא שבועה, הוא סובר שבקטנים לא יגבו מהם (וכדברי התוס').

"ובפרק ד" – "בעל דין" – תוס' מביא את דברי ר' יוחנן בגמ' בב"ק ששם הוא אומר ששור של יתומים שנגח, על היתומים לשלם – והגמ' שם מקשה והרי ר' יוחנן אומר שגובים מיתומים רק במקרה של ריבית או כתובת אישה, ומקשה התוס' על קושית הגמ' הרי אנו פוסקים כרב הונא שהסיבה שלא גובים מיתומים זה בגלל צררי, ושור שנגח לא שייך צררי וא"כ למה שלא יגבה? ועונה התוס' שעדיין הקושיא קיימת מאחר ויתומים אינם ניתנים להעמדה לדין אין אפשרות לגבות מהם.

תוד"ה "אע"ג דאמור"

הקדמה: הדין של הפורע מיתומים חייב להישבע מופיע ללא מקור.

"ותניא נמי" – **"אמרו חכמים"** – התוס' מביא גמ' בכתובות שגם היא מניחה שהבא להיפרע מיתומים צריך להישבע, ומקשה מניין לגמ' דין זה?

"ומאלמנה ליכא" – **"לצררי טפיי"** – התוס' דוחה את האפשרות שהמקור לכך שצריך שבועה כשנפרעים מיתומים הוא מכך שאלמנה פורעת כתובתה בשבועה כיוון שבאלמנה יש חשש גדול יותר שהשאיר לא בעלה כסף לגבות ממנו מאחר וזה תנאי בית דין.

"ואומר ר"י" – **"צריכין שבועה"** – ר"י אמור שהמקור לדין זה הוא מהמשנה בכתובות שאומרת שאדם שמת והשאיר אחריו בעל חוב, יורשים וכתובת אשה יתנו את הכסף ליורשים כיוון שהם נוטלים ללא שבועה והשאיר נוטלים בשבועה. אם כן מוכח שבעל חוב שבא לגבות מיתומים צריך להישבע.

³² מועד הפרעון הוא גירושין ואע"פ שגובהה כתובתה גם במיתו אין זה נקרא מועד פרעון כיוון שזה לא צפוי

"ועוד תנן" - "שאינו פרוע" - תוס' מביא מקור נוסף ממשנה בשבועות שאומרת שאף היתומים שגובים מיתומים אחרים צריכים להישבע משמע שגם אביהם היה נשבע.
"מכאן משמע" - "לעשות בשבועה" - תוס' מעיר שבמקרה של לוח שטוען שהחזיר בתוך זמנו ועל פי ההלכה לא נאמן ומשלם, אינו יכול לחייב את התובע שבועה שאכן לא שילם³³.

תוד"ה "מי אמרי"

הקדמה: עד כה דנה הגמ' במקרה שבתוך זמן הפרעון טוען הלוח שכבר פרע. כעת מסתפקת הגמ' האם לאחר זמן הפרעון טוען הלוח שפרע תוך הזמן האם עדין נאמר שחזקה אין אדם פורע תוך זמנו ולכן לא נאמן או שמא כיוון שיכול לטעון 'מה לי לשקר' - הרי יכולתי לטעון שפרעתי אחר הזמן והייתי נאמן, ולכן תאמינו לי שפרעתי תוך הזמן²⁹.

"הקשה הרי" - "דעדיפא טפי" - מקשה ריב"ם, מאחר וידוע שאדם שפורע חובו מחויב להישבע למרות שיש שטר לטובתו ולא ניתן לטעון מיגו כנגד שטר כיוון ששטר הוא כעדים (לא אומרים מיגו כנגד עדים), ומנגד סוגייתנו הכריע שכשיש חזקה שאין אדם פורע תוך זמנו ניתן לגבות אפילו ללא שבועה, אם כן יוצא שחזקה זו עדיפה מעדים. וכיוון שעדים עדיפים ממיגו כאמור, ממילא יוצא שחזקה עדיפה ממיגו, א"כ מדוע מסתפקת הגמ'?

"ואומר ר"י" - "בפ"ק דב"מ" - מתרץ ר"י שבאמת עדים עדיפים מחזקה שהרי אם עדים יעידו שפרע תוך הזמן (נגד החזקה) או שיעידו שלא פרע אף לאחר זמן אין ספק שנפסוק כמותם. ועל אף שבעדים צריך שבועה אין זה נובע מחולשת ראייתם לעומת השטר, אלא שמאחר ולפעמים השטר נשאר אצל המלווה גם לאחר הפירעון כי חובת התשלום לסופר הכותב את השטר מוטלת על הלוח ולפעמים עדיין לא סיים לשלם ונשאר שטר אצל המלווה.

"אך קשה" - "לפוטרו משבועה" - תוס' מוסיף להקשות. עדיין ניתן להוכיח מדברי רמי בר חמא במסכת שבועות, ששומר על פקדון אינו יכול לטעון נגד שטר הפקדה האמינו לי שהחזרתי לבעל החפץ מתוך שהייתי יכול לטעון שהחפץ נאנס (אבד באופן בלתי נמנע כך שהשומר פטור) בשל כוח השטר, ואם כן חזקת אין פורע בתוך זמנו שחזקה יותר משטר מצד זה שאפילו פוטרת משבועה (כח השטר אינו מציל את בעל החפץ משבועה) וודאי שמועילה נגד טענת מיגו.

"ושמא סוגיא" - "בר חמא" - התוס' מתרץ שהסוגיא שלנו לא סוברת כרמי בר חמא.

"ולא דמי" - "להך דהכא" - תוס' דוחה שני ניסיונות נוספים להכריע את השאלה האם מגו עדיף מחזקה בטענה שאינם דומים למקרה שלנו. מקרה אחד באדם הקרוב למיתתו ונאמן לטעון שיש לו ילדים כדי לפטור את אשתו מן הייבום מתוך שיכל לגרשה בגט. מקרה שני שבי"ד יודע שיש שלום בעולם (ואז נשים שמגיעות מחו"ל וטוענות שבעליהן מתו נאמנות ורשאויות להינשא) ואישה טוענת שמת בעלה ויש מלחמה בעולם ומתלבטת הגמ' האם להאמין לה מאחר והייתה יכולה לא להגיד לנו שיש מלחמה³⁴.

"ומיהו קשה" - "בסוף נדרים" - התוס' מוסיף להקשות על הגמרא ולהביא ראייה נוספת שחזקה עדיפה ממיגו מהגמ' ביבמות שאומרת שיבמה טוענת שלא נבעלה על ידי היבם שלה, שלאחר 30 יום שהם ביחד אין אנו מאמינים לה, מאחר וחזקה שאין אדם יכול להתאפק 30 יום. והרי הגמ' בנדרים אומרת שאשה נאמנת לומר על בעלה שאינו יכול לבוא אליה ומכריחים את הבעל לגרשה ואם כן היא צריכה להיות נאמנת כאומרת שלא רוצה לבוא עליה מתוך שהייתה יכולה לטעון שאינו יכול לבוא עליה. ואם אינה יכולה הרי ראייה שלא אומרים מיגו במקום חזקה³⁵.

ו, א

תוד"ה "ואמר לך"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם. הגמ' מביאה ראייה לצד שלא אומרים מיגו במקום חזקה מהדין במשנה שישנה חזקת שהנתבע לא שילם על הכותל מגובה 4 אמות ולמעלה, ואומרת הגמ' שודאי שלא מדובר לאחר זמן הפרעון וטען שבאמת פרע לאחר זמן, כי אז פשוט שהוא צודק אלא מדובר שאמר אחר זמן הפרעון שפרע לפני זמן הפרעון, ורואים שהוא לא נאמן. דוחה הגמרא, שכאן לא ברור לאדם שיחויב לכן לא ישלם גם בזמן.

"הוה מצוי" - "לאבני ורבא" - מסביר התוס' שיכלה הגמ' לתרץ שמדובר בתוך הזמן או מדובר בזמן בדיק (שם אז אין מיגו כמו שהסביר התוס' ד"ה ובה בזמנו דף ה. -): אבל הגמרא מעדיפה לתרץ באופן שיהיה נוח גם לאבני ורבא שסוברים שאין חזקה שאדם לא פורע תוך זמנו.

³³ באופן רגיל אדם שהפסיד בדיון ממוני רשאי להשביע את הצד השני שאכן כך היה, הליך זה קרוי שבועת היסט.

³⁴ התוס' לא מסביר מדוע אין המקרים דומים. ועיין מהר"ם שמשביר שההבדל ששם המיגו לא מרע את החזקה.

³⁵ התוס' נשאר בצ"ע. ועיין מצפה איתן (ילקוט מפרשים) שתירץ שמיגו שלא יכול לבוא עליה הוא מיגו דהעזה, ומיגו דהעזה ודאי לא אמרינן במקום חזקה.

תוד"ה "כל האומר"

הקדמה: הגמ' מביאה ברייתא שמדברת על מקרה שאדם הודה שלוה כסף. כאשר בא המלוה למחרת לגבות אם יטען המלוה כבר פרעתי פטור אך אם יטען 'אין לך בידי' חייב. הגמ' מסבירה לבסוף שהכוונה 'באין לך בידי' היא לא לוויתי ומסבירה שהסיבה שחייב היא כיוון שכאשר אדם טוען שלא לווה, הוא למעשה מודה שלא פרע ומאחר ויש עדים על ההלוואה חייב.

"הקשה הרב" - "צריך כלל" - מקשה התוס' מדוע השתמשה בכלל כל האומר לא לוויתי כאומר לא פרעתי על מנת לבאר את הדין בסיפא של הברייתא הרי ברור שמי שהודה שלוה שוב לא יכול לומר שלא לווה. כלל זה שייך במקרה דוגמת הגמ' בשבועות, שם מובא מקרה של אדם שטוען שלא לווה ובאו עדים שהעידו שהוא לווה ופרע, ועל פי הדין "הודאת בעל דין כמאה עדים דמי" הרי שאין לקבל את עדות הפרעון, ומאחר ו"כל האומר לא לוויתי כאומר לא פרעתי דמי" לא יכול לטעון יותר שפרע. **"ואומר ר"י" - "פרעתי בהדיא" -** מתרץ ר"י שהגמ' רצתה להשמיע מהברייתא שלא יכול האדם לפרש את דבריו ולהגיד מה שהתכוונתי לא לוויתי התכוונתי פרעתי, אלא אנו אומרים שהוא התכוון למה שהוא אמר שהוא לא לווה וכמו כן גם לא פרע.

תוד"ה "סמך לפלגא"

הקדמה: רב הונא אומר שדין המשנה שאם סמך מגלגלין על את הכל שייך אפילו אם סמך לחצי חומה. רב נחמן חולק וסובר שמתחייב רק עד הגובה שסמך **"האי לפלגא" - "בין לגבוהה" -** מעיר התוס' שאין הבדל אם סמך לחצי האורך או לחצי הגובה.

תוד"ה "ומודה רב הונא"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם. הגמ' אומרת שרב הונא מודה לרב נחמן ב"קרנא ולופתא" ורב נחמן מודה לרב הונא באפריזא ובקבעתא דכשורי.

"מפרש ר"ת" - "גובה עליה" - ר"ת מבאר את כוונת הגמ'. הוא מסביר ש'קרנא' זה 'שבירה' של כיוון הכותל כלפי כותל חברו ואז ודאי שלא ירחיב יותר, ו'לופתא' זה הצרת ראש החומה כדי שלא יהיה שם מי גשמים וממילא לא יגביה יותר, ולכן מודה רב הונא שישלם רק עד היכן שסמך. 'אפריזתא' פירושו שהשאיר "שיניים" אבן בולטת ואבן שוקעת כך שוודאי שימשיך לבנות לרוחב, ו'קבעתא דכשורי' הכוונה הכנה לקומה נוספת שוודאי שיסיים להכין אותה ולכן מודה רב נחמן שישלם על הכל³⁶.

ו, ב

תוד"ה "האי כשורא"

הקדמה: הגמ' אומרת שאדם שסומך קורה על כותל חברו, עד שלושים לא הוי חזקה לאחר שלושים הוי חזקה. ומבאר רש"י שאם לא מיחה בתוך שלושים יום לא יכול לטעון בעל הקורה שהוא פייס את בעל הכותל במעות על מנת שיסכים שיניח שם הקורה כיוון שבד"כ אדם לא מקפיד עד שלושים יום כיון שחושב שזה זמני, אולם לאחר שלושים יום כיוון שכבר מקפיד יכול לטעון בעל הקורה שפייס במעות ולהביא כראייה את זה שבעל הכותל לא מיחה.

"אומר ר"ת" - "בחזקת הבתים" - ר"ת מבאר אחרת מרש"י את הגמרא ומסביר שהיא מתייחסת לדין במשנה שלאחר 30 יום הסומך כבר בחזקת שנתן את חלקו בגובה הקיר מעבר לארבע אמות, וקודם שלושים יום בחזקה שלא נתן. ממילא ברור למה גמרא זו מופיעה פה ולא בפרק בחזקת הבתים (ששם עוסקת הגמ' בחזקת שימוש עליה דיבר רש"י).

תוד"ה "עד שבעה יומי"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם. הגמ' מוסיפה שאם מדובר בסוכה של מצווה החזקה קיימת לאחר שבעה ימים.

"לאו דווקא" - "יכול לסתור" - תוס' מסביר שאין כוונת הגמ' שבעה ימים בדווקא שהרי גם ביום השמיני לא יכול לסתור את הסוכה.

תוד"ה "בשני צדי"

הקדמה: הגמרא מביא מימרא בשם אבבי שכאשר ישנם שני בתים בשני צידי רשות הרבים וממילא לא ניתן לבנות את הכותל על שטח משותף כל אחד בונה בגגו חצי כותל ועוד קצת (לא אחד ממול השני).

³⁶ עיין מהרש"א שמאחד את דיבור זה ודיבור הקודם ומסביר שביאור רבינו תם שכל אחד מודה ב-2 מקרים אחד לאורך ואחד לרוחב נובע מהבנתו שמחלוקתם שייכת בין לאורך בין לרוחב.

"אומר ר"י" – "לגג לא" – ר"י מסביר שאין דין הגמי' תקף בשני גגות צמודים מאחר ואדם מרגיש בחברו כשעולה אל גגו כאשר הגג צמוד לגג השני.

תוד"ה "מהו דתימא"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם. הגמרא מקשה, הרי דין זה פשוט שכל אחד בונה חצי כותל, ומתרתף שמדובר שאחד הקדים ובנה חצי ואז תבע את חברו שיבנה הוא את החצי השני בגגו. במקרה כזה הייתה הוא אמינא שיוכל לטעון הנתבע כיוון שכבר התחיל התובע את הבנייה, שיסיים אותה בגגו והוא ישלם את ההוצאות.

"וא"ת הכי" – "כל הכותל" – תוס' תמהה על ההוא אמינא שהציע הגמרא. מדוע אם האחד התחיל את הבנייה הינו חושבים שיורע כוחו ויצטרך לבנות הכל בשטחו?

"ויש לומר" – "לו קודם" – עונה התוס' שאם היו מגיעים לבי"ד קודם שאחד התחיל לבנות היו יכולים להתפשר על מצב שבו מישהו עושה הכל בחלקו והשני ישלם על ההוצאות, וכך שניהם יחסכו בכך שלא יאלצו לבנות יותר מחצי כותל, ולכן הייתה לגמרא הוא אמינא שגם לאחר שבנה האחד חצי, ניתן להגיע איתו להסדר כזה.

תוד"ה "שתי חצרות"

הקדמה: הגמ' מביאה מחלוקת אמוראים גבי שתי חצרות שהאחת נמוכה מהשנייה. האם על העליון להשתתף בתשלום כבר מתחילת הכותל שנמצא רק בשטחו של התחתון (רב חסדא), או שמא העליון משתתף בתשלום רק החל מהקטע שבגובהה השדה שלו (רב הונא).

"וא"ת ותחתון" – "יבנה העליון" – שואל התוס' מדוע ברור לכולם שהתחתון כן יסייע לעליון כאשר הכותל כבר עובר את הארבע אמות מגובהה החצר שלו, הרי בשלב זה הוא כבר לא יכול להזיק לעליון? **"ואומר ר"ת" – "לראות שם" – מתרץ ר"ת שמדובר במקרה שרק בחלק הגובל עם חצר העליון יש הפרש גבהים ואילו בשאר החצר אין הפרש (חצר משופעת), וממילא בשאר החצר כן יכול להזיק ולכן הוא ודאי משתתף בתשלום הארבע אמות משטח החצר העליון.**

"ור"י מפרש" – "בחצר העליון" – ר"י מסביר אחרת, שאם יעמוד העליון על קצה גבול יוכל התחתון לראות אותו ולכן הוא ודאי משתתף בתשלום הארבע אמות משטח החצר העליון. ר"י מוכיח טענתו מדברי הגמ' שיש הזיק ראייה גם באופן שרק אם הניזוק עומד ולא יושב במקרה של שני גגות עם רשות הרבים באמצע.³⁷

ז, א

תוד"ה "שוף אכריסך"

הקדמה: הגמ' מספרת על שני אנשים שדרו אחד מעל השני, ובנינם שקע. ביקש הדייר התחתון מהעליון להרוס את במבנה ולבנות מחדש, והלה סירב לכל הצעותיו. כשלבסוף טען התחתון שאינו יכול היכנס לביתו, אמר לו העליון **"שוף אכריסך ועול, ושוף אכריסך ופוק"**. **"פ"ה שחה" – "שמתחכך בארץ" – התוס' מביא את שיטת רש"י שמסביר שאומר לו "התכופף" והיכנס ואילו תוס' מסביר שלשון שוף זה שפשוף ולכן הכוונה היא "זחל על בטנד"**.

תוד"ה "בוקי סריקי"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם. רבנן הביאו לפני רבה מסורת ממר זוטרא על שיטתו של אביו רב נחמן באיזה שלב התחתון יכול לכופף את העליון לבנות במקרה שדיירים התנו בניהם בפירוש שכאשר הבית ישקע יהרסו ויבנו. רבה אמר להם שיפסיקו לתלות ברב נחמן דברים שהם **"בוקי סריקי"**. **"אנשים ריקים מתרגמינן גוברין סריקין" – תוס' מפרש שסריקי פירושו ריק³⁸, ומקורו מתרגום יונתן לביטוי אנשים ריקים שמופיע בספר שופטים.**

תוד"ה "היינו הק"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' ד"ה שוף אכריסך. הגמ' מביאה מקרה נוסף שאדם בנה חומה שהחשיכה את חלונות ביתו של חברו וגם במקרה זה הכריע הגמ' שבעל החלונות יכול עכב את בניין הכותל (כפי

³⁷ לכאורה מדברי רש"י שם ד"ה ומעדיף – "שלא יראה בהדיא לגגו של חברו" ניתן לדייק שזה באופן שאם יתאמץ יוכל לראות, משמע שלא כר"י. ואולי צ"ל שר"י סובר שמעדיף שם עד כדי שלא יראה בכלל.

³⁸ השווה – "אילן סרק".

שהדייר בקומה העליונה יכול לעכב את תיקון בעיית שקיעת הבניין). ומקשה הגמ' מה הוסיף המקרה השני שהגמ' הייתה צריכה להביא אותו הרי העיקרון זהה?
"וא"ת והא"י" - "מי וכו'" - מקשה התוס' - הרי יש חידוש במקרה השני, שמבנה חצי ישן וחצי חדש לא עומד, ובמקרה למעלה יש חידוש שמתחת מ-10 טפחים זו רשות התחתון.
"וי"ל דמילתא" - "האי עובדא" - תוס' עונה שבעצם ההבחנה שמבנה חצי חדש וחצי ישן אינו עומד היא פשוטה ולא סביר שהגמ' הייתה מביאה את הסיפור בשביל זה.

תוד"ה "אספלידא"

הקדמה: הגמ' מספרת על שני אחים שחלקו "תרביצא" ו"אספלידא" (לאחד תרביצא ולשני אספלידא).

"פרש"י טרקלין" - "במערה באספלידא" - תוס' מביא את פירוש רש"י שאספלידא זה טרקלין ואת פירוש הערוך שמסביר שמדובר במערה, וראייתו מתרגום יונתן שתרגם "מפני שואל במערה" באספלידא.

"ואור"י דאספלידא" - "אורה כלל" - ר"י דוחה את פירושו של הערוך כיוון שבהמשך הגמ' האומרת שכאשר חילקו האחים את נכסים חשבו את השווי עפ"י ערך העצים והאבנים מהם היו בנויים והתקזזו על ההפרש, ובמערה לא שייך עצים ואבנים. כמו כן אומר ר"י שבמערה אין אור והגמ' מביאה שבאספלידא הייתה בתחילה אור ובגלל החומה של אחיו הפכה חשוכה.

"ומפרש ר"י" - "חייבין במזוזה" - ר"י מפרש שמדובר שאכסדרה שפתוחה מרוח אחת ויש בה הרבה אור, ומוכיח את זה מגמ' בפרק שני, שם העולם נמשל לאכסדרה שפתוחה מרוח אחת, ומגמ' במנחות שם אביי מספר על אספלידא דבי מר שהיו להם פצימים ללא מזוזות והקשתה הגמ' מברייתא שמחייבת אכסדרה במזוזה.

תוד"ה "א"ל בדיקי"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס הקודם. הגמ' מספרת שבעל התרביצא (חצר) בנה בשטחו חומה שהחשיכה על האספלידא של אחיו. כשהתלונן אחיו ענה לו בעל התרביצא אני בונה בשטחי. ומכריע הגמ' שטענתו מוצדקת.

"פ"ה אתה" - "אורה כלל" - התוס' מביא את שיטת רש"י שכיוון שהאחים חלקו רק עכשו את הנכסים ובעל האספלידא לא מוחזק שלוש שנים באספלידא וממילא לא מוחזק באור, יכול בעל התרביצא לבנות את הכותל ולהחשיך את האספלידא. התוס' תמחה על פירוש רש"י איך יכול להיות שיכול בעל התרביצא להחשיך לגמרי את האספלידא של אחיו?

"ומפרש ר"ת" - "על זה" - ר"ת מבאר את המקרה אחרת. מדובר שבעל האספלידא יכל לראות את שדותיו דרך שטח התרביצא וכיוון שאחיו בנה כותל נחסם שדה הראייה שלו. ר"ת ממילא נאלץ להסביר שכשהגמרא קוראת לאספלידא לאחר ההחשכה אידרונא שפירושו בדר"כ חדר אפל, כוונתה שאינו יכול לראות את שדותיו (כלומר הביטוי מושאל). באופן דומה מסביר ר"ת את הסוגיא בהמשך של "אין להם חלונות זה על זה".

"ומיהו קשיא" - "קאמר ליה" - ר"י מקשה על שיטת ר"ת. הגמרא משווה את המקרה שלנו לשני אחים שחלקו שדה חיטה ושדה כרם שלבעל הכרם יש ארבע אמות בשדה החיטה, כיוון שברור שהם חלקו על דעת כך. ומקשה הגמרא מדוע גם אצלנו לא נאמר שיכול למנוע ממנו לבנות את הכותל כיוון שחלקו על דעת שיהיה לבעל האספלידא אור. מקשה ר"י הרי לפי דברי ר"ת ההבדל ברור בעל בכרם צריך את ארבע האמות לצורך עבודת הכרם, אולם היכולת לראות את השדות מהאספלידא אינה צורך האספלידא.

"ונראה לר"י" - "צורך האכסדרה" - ר"י חוזר לפירוש רש"י שמדובר שהחשיך לו את האספלידא, אלא שמסביר שאין הכוונה שהחשיך לגמרי אלא באופן יחסי למה שדרוש בדר"כ באספלידא. ממילא מסביר ר"י שכשהגמרא אומרת שצריך להרחיק ארבע אמות בכדי שלא יאפיל הכוונה לא יאפיל לגמרי. כמו כן מסביר שכשהגמרא משווה את האספלידא החשוכה לאידרונא היא מתכוונת באופן יחסי לאספלידא רגילה. ממשיך ר"י ואומר שלשיטתו ברורה כוונת הגמ' שאומרת שהחילוק בין המקרה שלנו לחלוקת שדה החיטים ושדה הכרם היא כיוון שבמקרה שלנו האחים לא חיטבו את האוויר היא ברורה. שכיוון שהאור הוא צורך האספלידא שייך לחשב אותו אולם במקרה שלא חיטבו, יכול בעל התרביצא לבנות, ואין השני יכול למחות בידו.

תוד"ה "והוא דקרו"

הקדמה: הגמ' מביאה ברייתא שאדם יכול מכור בית כור על אף שאין בו בית כור אלא לתך (חצי כור), אם כך נקרא המקום, ואין הקונה יכול לטעון למקח טעות.

"וכגון שהלוקח" - "בית כור" - תוס' מעיר שודאי מדובר פה שגם הקונה מודע לכך שיש למוכר שדה בשם זה ואין בה בית כור, שאם לא מדובר פה בהטעיה, ויותר מזה, אם לא מדובר שידוע הקונה שיש

למוכר בית כור ורואה בשעת המכירה שאין בשדה בית כור יכול לומר לאחר הקניין שהיה בטוח שישלים לו.

"ואם תאמר" – "כור שלם" – מקשה התוס' הרי אפשר לדעת על פי המחיר למה התכוון המוכר? **"ויש לומר" – "כור שלם" –** עונה התוס' שמדובר פה במקרה שהמוכר מכר בזול – אפילו לא בדמי לתך (חצי כור) (שאם היה דמי לתך אז הדמים מודיעים שהמכירה היא על לתך) ואם לא היה השדה קרוי "בית כור" חייב לתת לקונה בית כור מלא ואם נקרא בית כור המקח קיים. **"אי נמי" – "אלא לתך" –** תוס' מביא מקרה נוסף שבו דין הגמ' נכון – ששילם דמי לתך, ואם השדה לא נקרא "בית כור" אז יכול לומר לו תן לי בית כור שלם או החזר מעותיי ואם נקרא בית כור המקח קיים.

ז, ב

תוד"ה "מר ינוקא"

הקדמה: הגמ' מביאה את מר ינוקא ומר קשישא בניו של רב חסדא. **"הוא הגדול" – "רב חסדא" –** בהפך ממה שהיינו חושבים באופן טבעי, תוס' מסביר שמר ינוקא הוא המבוגר כי נולד בינקותו של רב חסדא, ומר קשישא הוא הצעיר, כי נולד בקשישותו של רב חסדא³⁹.

תוד"ה "נהרדעי לטעמייהו"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם. בניו של רב חסדא רצו להוכיח שדבריו של רב חמא הם לשיטתם של אנשי נהרדעא כיוון שהוא משם. ומביאים מימרא של שמואל שסובר כרב חמא. **"רב חמא" – "שבילי דנהרדעי" –** תוס' מוכיח שרב חמא הוא מנהרדעא מדברי הגמ' בסנהדרין "אמוראי דנהרדעי: רב חמא", וכן ששמואל מנהרדעא מדברי שמואל בגמרא בברכות "נהירין לי שבילי דרקיע כשבילי דנהרדעי", כלומר אני מכיר את שבילי הרקיע כפי שאני מכיר את שבילי נהרדעא.

תוד"ה "אין להם"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם. שמואל אומר "האחים שחלקו אין להם דרך זה על זה וכו'". כלומר אין האחד יכול לדרוש מאחיו שהשביל שלו יעבור דרך שדהו של אחיו. **"טעמא משום" – "לו כמוכר" –** תוס' מסביר שדברי שמואל נובעים מדברי ר' עקיבא ש"המוכר – בעין יפה הוא מוכר" ולא משאיר לעצמו כלום והאחים שחולקים ירושה הרי הם כמוכרים. ולכן כמכרו אחד לשני לא השאירו אחד לשני אפילו שביל. **"ואף על" – "יפה מוכר" –** תוס' המקשה, הרי גם לדעה זו יש אפשרות שמוכר עם הדרך, לדוגמא, מוכר ששייר לעצמו חצר ומכר בית מכר גם את הדרך וא"כ אחים שחלקו מעניקים אחד לשני דרך! **"לא דמי" – "מבעל החצר" –** תוס' מסביר שפה כולם "מוכרים" ולכן כולם לא משאירים חלקים לאחיהם בתוך מה שקיבלו. כמו במקרה שגם בעל החצר מכר ושייר לעצמו את הבית⁴⁰.

תוד"ה "ולא סולמות"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם. שמואל אומר שלאחים גם אין סולמות זה על זה. **"פי' בקונטי" – "לעלות לעלייתו" –** התוס' מביא את פירוש רש"י שמדובר במקרה שאחד האחים לקח בית (ועליו עלייה) וחצר והשני לקח עלייה, לא יכול בעל העלייה לשים סולם כדי לטפס לעלייה שעל גבי הבית, שהרי אז הוא משתמש בשטח האופקי של אחיו - החצר. **"וקשה לר"י" – "על זה" –** ר"י מקשה, הרי דין זה זהה לדין הקודם – אין להם דרך זה על זה ומדוע צריך לכפול? **"ונראה לר"י" – "ולעלות בעלייתו" –** ר"י מסביר שמדובר במקרה שאחד האחים לקח בית והשני לקח עלייה וחצר, לא יכול בעל העלייה לשים סולם על כותל הבית כדי לטפס לעלייה, שאז הוא משתמש בשטח האנכי של אחיו - הבית, וזה הדין המיוחדש.

³⁹ רש"י בכתובות פט: ד"ה מר טוען להפך שמר ינוקא הוא הקטן ומר קשישא הוא הגדול. וראה ב"ח שם שמעיר שהסיבה שתוס' סובר שמר ינוקא הוא הגדול היא כיוון שהגמרא אצלנו הזכירה אותו קודם, והדרך היא להזכיר את הגדול קודם. ועיין יעב"ץ כאן (ילקוט מפרשים) שמתרץ את רש"י, שיתכן שמר ינוקא היה תלמיד חכם גדול יותר ולכן הוזכר קודם על אף שהיה קטן.

⁴⁰ עיין מהר"ם שמבאר שכוונת התוס' היא שכיוון שכל אחד מוכר בעין יפה אז אם רק צד אחד מוכר כגון שמכר בית ושייר חצר הוא מוכר את כל מה שכולל הבית (דרך, חלונות וכו') אולם כאשר שניהם מוכרים אם יקבל בעל הבית את הדרך יצא שלא מכר בעין יפה לבעל החצר כיוון ששיר אצלו את הדרך ולכן אנו מניחים שכל אחד מכר הכל ואין לבעל החצר דרך. וממילא גם אצלו כשכל האחים הכם כמוכרים לאף אחד אין דרך.

תוד"ה "ואיבעית אימא"

הקדמה: הגמ' מחלקת בין בית שער טוב שכופין את בני החצר לבנות לבית שער בעייתי שמונע מעניינם להיכנס.

"ולא גרסינן" - "פתח החצר" - התוס' שולל גרסה אחרת: "הא והא מגוואי". תוס' מסביר שלא ייתכן שהגמ' מביאה את חילוקיה הבאים לגבי בית שער הנמצא בתוך החצר, שכן אם ניתן להגיע רק עד פתח החצר (לחצר יש דלת) מה יועילו דלת ופותרת לבית שער עבור העני שנעצר כבר שם.

"ואין לפרש" - "דלת לחצר" - התוס' מוסיף כי בהכרח שמדובר שלחצר עצמה יש דלת, ושהדלת המוזכרת בגמ' היא דלת לבית שער, שהרי המשנה אמרה במפורש (וללא מחלוקת) שכופין אותו לבנות דלת לחצר.

"ולמאי דגרסי" - "ההוא דמעלי" - התוס' מעיר כי גם לגרסה שלנו קצת קשה. בשאר התירושים הגמ' המשיכה תמיד עם הצד הבעייתי ("הא והא דאית ליה דלת", "הא והא דאית ליה פותרת [מנעול]), ואילו בתירוץ הזה הגמ' נוקטת את הצד הטוב (בית השער מחוץ לחצר).

תוד"ה "לפי שבה ממון"

הקדמה: שאל ר' אלעזר מהי מדיניות הגבייה לחומת העיר. האם גובים לפי נפשות (תשלום אחיד לנפש) או לפי שבה ממון (תשלום לפי ממונו שבעיר). השיב לו ר' יוחנן שלפי ממון.

"כיוון דאין" - "בשביל ממון" - תוס' מסביר מדוע גובים לפי ממון. החומה באה להגן מגייסות. גייס בא בשביל ממון, ואין כאן סכנת נפשות. היות והתועלת מהחומה היא הגנה לממון ולא לנפש, גובה ההשתתפות בתשלום עבורה צריך להיקבע ע"פ ממון כל תושב בעיר.

"ואף על גב" - "ממונו וכו" - התוס' מקשה מהגמ' בסנהדרין שאומרת שאין נענשים על הריגת הבא במחתרת (פורץ מסויים שלכאורה בא רק לגנוב). מנמק זאת רבא ב"חזקה דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו", כלומר בעל הבית ייאבק בגנב להצלת ממונו, והגנב המודע לכך גמר בלבו שאם ייאבק בעה"ב כנגדו- יהרגהו. כלומר ישנה סכנת נפשות גם ממי שבא רק לגנוב?

"ואפי' הכי" - "ממונו וכו" - מתרץ התוס' שלמרות זאת חישוב גובה התשלום לחומה ייקבע רק ע"פ שבה ממון, כיוון שהגייס אינו בא במטרה לרצוח. ואם התושבים לא יעמדו נגדם, הם לא יפגעו בגופם.

"לפיכך" - "סכנת נפשות" - התוס' מעיר שלאור דבריו אם עשו פשרה עם לסטים שקמו עליהם, גובה ההשתתפות של כל אחד ייקבע ע"פ ממון (הליסטים באים במטרה לגנוב ולא בשביל לרצוח). לעומת זאת אם תעו במדבר ושכרו מורה דרך, יחשבו גם לפי נפשות, כיוון שישנה סכנת נפשות בכך.

תוד"ה "לפי קירוב בתים"

הקדמה: ר' אלעזר שאל מהי מדיניות הגבייה לחומת העיר. לפי האיכא דאמרי הוא התלבט האם לפי קירוב בתים (בעל בית הקרוב לגבול העיר ישלם יותר) או לפי שבה ממון. השיב לו ר' יוחנן שלפי קירוב בתים.

"פירש ר"ת" - "הן גובין" - מפרש ר"ת שאין שאלת ר' אלעזר האם גובים רק ע"פ קירוב בתים או רק ע"פ שבה ממון. גם אם נאמר שמתחשבים במיקום הבתים, עדיין מתחשבים בנוסף בשבה ממון. כך יצא שאומנם עניים קרובים ישלמו יותר מעניים רחוקים, ועשירים קרובים ישלמו יותר מעשירים רחוקים. אולם עשירים רחוקים יתנו יותר מעניים קרובים.

תוד"ה "אילימא לצדיקים"

הקדמה: ר"ל טוען בגמ' שהחכמים לא צריכים להשתתף בהוצאות הכספיות של חומת העיר. הוא סובר שהחכמים לא צריכים שמירה, ולומד זאת מהפס': "אספרם מחול ירבון". הגמ' מעלה הוא אמינא שנושא הפס' הוא הצדיקים.

"דבהכי מיידי" - "מחול ירבון" - תוס' מסביר את המקור להוא אמינא זו. הפס' שלפניו, "ולי מה יקרו רעך אל מה עצמו ראשיהם", עוסק בצדיקים.

ה, א

תוד"ה "לא שליט"

הקדמה: רב נחמן בר רב חסדא הטיל מס גולגולת גם על תלמידי חכמים. רב נחמן בר יצחק תקף אותו על כך, והביא ראיות מן התורה, נביאים וכתובים. הראיה מהכתובים היא פס' מעזרא (ז, כד): "ופלחי בית אלהא דנה מנדה בלו והלך לא שליט למרמא עליהם".

"לפי שהיו" - "לומדי תורה" - היה קשה לתוס' כיצד לומדים מהפס' פטור לת"ח, שהרי הוא מתייחס לעובדי ביהמ"ק ("פלחי בית אלהא!)? תוס' מיישב שעובדי ביהמ"ק זכו לפטור מכיוון שהיו עסוקים בעבודת ה' בבניין ביהמ"ק, ואנו למדים מכך פטור עקרוני לכל העסוקים בעבודת ה' ובכללם לומדי התורה.

תוד"ה "והלך זו ארנונה"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם. הגמי' מבארת שהמילה הלך בפסוק פירושה ארנונה. **"פי' בקונטרס" - "ותבואה כו" -** התוס' מביא את פירושו של רש"י שארנונה היא המס השנתי על התבואות והבהמות.

"ור"ח פי"ח" - "לאיש עיר" - התוס' מביא פירוש נוסף של הר"ח שהכוונה היא שכל עיר שהשלטון מגיעים אליה צריכה לספק לו ארוחה כדורון. התוס' מוסיף שמקורו של הר"ח מן הפסוק "ויבוא הלך לאיש העשיר" (שמואל ב, יב), שבפשט נראה שהלך היינו עובר אורח.⁴¹

תוד"ה "כריא פתיא"

הקדמה: אמרה הגמי' שגובים בשביל "כריא פתיא" אפילו מת"ח. **"פירש ר"ח" - "מרחוב העיר" -** פירש ר"ח שכריא פתיא פירושו הסרת גבשושית מרחוב העיר.⁴²

תוד"ה "איפרא הורמיז"

הקדמה: איפרא הורמיז, אמו של שבור מלכא, שלחה כסף לרב יוסף, וביקשה שישמש למצווה גדולה. **"פר"ח" - "לקמן" -** ר"ח מפרש שמשמעות שמה הוא חן מאת המקום. איפרא מלשון אפריון, וכפי שפירש רש"י (בסוף ב"מ) – חן שלנו. הורמיז שם של שכנה, כפי שאומר מכשף לאמימר בסנהדרין⁴³ שמחציו ולמעלה הורמיז ומחציו ומטה הורמיז (שד, כמו "הורמיז בר לילתא")

תוד"ה "ככלב וכעורב"

הקדמה: בשנות הבצורות פתח רבי את אוצרותיו ואמר שיפרנס רק ת"ח. נדחק רבי יונתן בן עמרם לפני רבי בשנת בצורת וביקש שיפרנסו ככלב וכעורב, למרות שהציג עצמו כעם הארץ. **"כמו שפירש" - "בגימטריא כלב" -** תוס' מצדד בפירוש רש"י שחס הקב"ה על כלב ועורב. תוס' מוסיף שזהו הפס' "נותן לבהמה לחמה לבני עורב אשר יקראו", כאשר בהמה ע"פ גימטריא היא כלב.

תוד"ה "יתיב רב יוסף"

הקדמה: ראה הקדמה לתוד"ה "איפרא הורמיז". עיין רב יוסף בשאלה מהי מצווה גדולה. **"ואת וכי" - "כדאמרי' בפירקין" -** שואל תוס', כיצד קיבל רב יוסף התרומה מידה, והרי "ביבש קצירה תשברנה", כלומר כשיכלו זכויות הגויים ומעשה הצדקה שלהם אז ישברו? **"וי"ל דקבל" - "עובדי כוכבים" -** משיב תוס' שקיבל משום שלום מלכות (חשש שיפגעו בישראל), כפי שעשה רבא במקרה דומה. וכמו שחילק רבא המעות לעניי עכו"ם, כך פדה בהם רב יוסף שבויי עכו"ם. **"ומיהו לא" - "דרכי שלום" -** מעיר התוס' כי אין הכרח לומר שפדה רב יוסף שבויי עכו"ם. ניתן לפרש כרש"י (יא. ד"ה "דלא סיימוה") שהיות והכסף ניתן לרב יוסף לטובת מצווה רבה, אזי היה מוכרח לפדות שבויי ישראל - אסור לגנוב אפילו דעת עכו"ם. לעומת זאת, רבא קיבל תרומה בסתם. הוא לא גנב דעתה כשחילק לעניי עכו"ם, כיוון שהגויים יודעים שישראל רגילים לפרנסם. **"והא דקבל" - "שלום מלכות" -** מקשה התוס', מובא בגמ' בערכין שקיבלו מגוי נר לביכני"ס, אע"ג שאינו מהשלטון ואין חשש לשלום מלכות? **"התם טעמא" - "ונדבות ישראל" -** מתרץ התוס' ששם קיבלו משום שתרומה לביכני"ס דומה לקורבן, ולמדנו (מהריבוי איש איש) שנכרים נודרים נדרים ונדבות כישראל.

ה, ב

תוד"ה "פדיון שבויים"

הקדמה: ראה הקדמה לשתי תוס' קודמים. אביי מוכיח לרב יוסף מדברי רב שמואל בר יהודה שאמר "אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבויים, שפדיון שבויים היא מצווה רבה. **"והא דאמר" - "פדיון שבויים" -** מקשה התוס' לאור דברי הגמי' מדוע הגמי' במגילה אומרת שאין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אישה, ולא אמרה שניתן למכור עבור פדיון שבויים. **"שמא מילתא" - "איצטריך למיתני" -** מתרץ התוס' שיתכן שניתן למכור ספר תורה גם עבור פדיון שבויים והגמי' במגילה לא ציינה זאת כיוון שדין זה פשוט.

⁴¹ ראה מצודות שם.⁴² עיין רש"י ד"ה "לכריא פתיא" שחולק.⁴³ לתוס' הייתה גרסה מעט שונה שם.

תוד"ה "ומתחלקת בג'"

הקדמה: הגמ' מביאה ברייתא שאומרת שכשגובים צדקה על שני אנשים לבצע את המגבית כיוון שאין ממנים שררה על הציבור פחות משניים, אולם כשמחלקים את הצדקה יש לחלקה בשלושה אנשים כיוון שזה דומה לדיני ממונות שדנים בשלושה.

"וא"ת מהאי" - "נגבית בג" - מקשה התוס' אם ישנו דמיון בין צדקה לדיני ממונות יש גם לגבותו בשלושה.

"ופר"ת לפי" - "כמה יתן" - מתרץ ר"ת שכיוון שסכום הגבייה היה ידוע מראש אין צורך בשלושה⁴⁴.

תוד"ה "ולשנות' לכל"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם. הברייתא מציינת כי ישנה גם מגבית עבור בית התמחוי, ומוסיפה כי בני העיר יכולים להעביר את כספי הקופה לתמחוי ולהפך.

"נראה לר"ת" - "ליד גבאי" - ר"ת מוסיף שאף על גב שהגמ' בערכין אומרת שמי שנדב נר לבית הכנסת אין לשנות את ייעודו לדבר רשות. ועוד אומרת הגמ' שאדם שאמר הרי זו צדקה כל עוד שלא נתן לגבאי יכול לשנות את ייעודו⁴⁵ אולם מרגע שמסר הצדקה לגבי אין אפשרות לשנות את ייעודו לדבר רשות. כיוון שכאן ישנה הסכמה כוללת של כל בני העיר ולא מדובר בהחלטת הגבאי ניתן לשנות את הייעוד אפילו לדבר רשות.

"וכן היה" - "נותנים אותם" - התוס' מוסיף כי ר"ת נהג כך אף למעשה ופעמים שנתן את המעות של קופת הצדקה לשכר לשומרי העיר, כיוון שהניח שבני העיר נותנים על דעת כן.

תוד"ה "כי הא"

הקדמה: ראה הקדמה לתוד"ה ומתחלקת בג'. הגמ' שואלת איזה שררה שייכת במגבית, ומתרת שיש סמכות לגבאים למשכן מאדם שלא משלם לצדקה. מקשה הגמ' מפסוק שממנו משמע שאין למשכן על הצדקה ומתרת שהפסוק מדבר בעני שאין למשכן ממנו, ואנו מדברים מעשיר. כראייה לכך שממשכנים מאדם עשיר מספרת הגמ' שרבא כפה על ר' נתן צדקה בסך ארבע מאות זוז.

"אחר היה" - "של רבא" - לתוס' הוקשה כיצד יתכן שרבא גבה לבד הרי כאמור צריך שניים בכדי לבצע מגבית? על כן אומר התוס' שהיה עמו גבאי נוסף אלא שלא הוזכר שמו מפני כבודו של רבא.

תוד"ה "אכפיה לרב נתן"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם.

"וא"ת הא" - "הזה יברכך" - מקשה התוס', הגמ' בחולין מלמדת אותנו שכל מצווה שהתורה ציינה מה שכרה אין בי"ד של מטה מצווה לאכוף אותה. ואם כן כיוון שבצדקה התורה מבטיחה שאם "...פתוח תפתח את ידך לו" אזי יתקיים "כי בגלל הדבר הזה יברכך". אם כן מדוע כופים על הצדקה.

"ואר"ת דהאי" - "נערה שנתפתתה" - מתרץ רבינו לא מדובר כאן על כפייה ממש אלא על כפייה בדברים כלומר איומים, כפי שכבר מצינו במסכת כתובות.

"ועוד תירץ" - "אותן הגבאי" - ר"ת מתרץ תירוץ נוסף שמדובר שבני העיר קיבלו על עצמם שתהיה לגבאי סמכות לכפות על הצדקה⁴⁶.

"ולר"י נראה" - "ולא תקפוץ" - ר"י מתרץ שכיוון שצדקה אינה רק מצווה חיובית עליה הגמ' בחולין מדברת אלא גם לאו של "ללא תאמץ" ו"לא תקפוץ", ודאי שכופין.

"ולריצב"א נראה" - "את הספינה" - הריצב"א מתרץ שכוונת הגמ' בחולין אינה שאין לב"ד של מטה סמכות לכפות על מצוות שהתורה רשמה את שכרם אלא שאם הם אינם אוכפים מצוות אלא הם אינם נענשים. ומוסיף כי כך משמע בירושלמי בבא בתרא.

⁴⁴ ראה מהר"ם שמבאר שבהוא אמינא חשב התוס' שהגבאים מבצעים הערכה בכל פעם לפני שגובים לצדקה ואם כן הדבר דומה לדין, כפי שבחלוקה ישנה הערכה כמה לתת לכל אחד. אולם במסקנה מבאר ר"ת שכיוון שהמחיר ידוע מראש לא מתבצעת הערכה ואין זה דומה לדיני ממונות.

⁴⁵ לכאורה קשה מדוע קודם שנתן לגבאי יכול לשנות את ייעודו הרי צריך לקיים את נדרו, ראה ברא"ש מה שתירץ בזה. וראה שם שביאר באריכות את שיטת ר"ת.

⁴⁶ ראה מהרש"א שמקשה על דברי ר"ת כיצד הגמ' מביא ראייה ממקרה שקבלו על עצמם, שכופים, למקרה שלא קבלו על עצמם. ועוד מקשה מדוע הגמ' אמרה שהפסוק שאמר שאין ממשכנים מדבר על אדם עני ודינו של רב נחמן שממשכנים מדבר בעשיר, הרי יכלה לתרץ שכאן מדובר שקיבלו על עצמם אנשי העיר וכאן שלא קיבלו. וראה נמוקי הגרי"ב שתירץ שמוכרחים לומר שהפסוק דיבר גם במצב שקיבלו על עצמם שהרי אחרת אין דרשת הפסוק מחדשת בכך שאומרת שאין ממשכנים שהרי גם כן אין ממשכנים כיוון שמתן שכרה של צדקה ביציה אם כן בהכרח מחדש הפסוק שאפילו שקיבלו על עצמם אין כופים וממילא הגמ' גם הייתה מוכרחה לתרץ שהפסוק דיבר בעני. (תל נראה שהגרי"ב מניח שעפ"י ר"ת גם דינו של רב נחמן מדבר כשקיבלו על עצמם שלא נראה במהרש"א).

"והיה זכל" - "להו שבקוהו" - ריצב"א מקשה על שיטתו מגמ' בחולין שמספרת על אחד שלא כיבד את הוריו וכפתו אותו עד שבא אחד ואמר להם לשחררו כיוון שכיבוד הורים שכרו מופיע בתורה ("...למען יאריכון ימך"). אם כן משמע שלא היה להם לכפות אותו בכלל!
"ה"פ אינכם" - "כדאמר בהכותב" - מתרץ ריצב"א שכוונת הגמ' שם שאמר להם אין אתם מצווים להכריחו עד שיקיים המצווה בניגוד לשאר מצוות שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני.

תוד"ה "דין אמת לאמתו"

הקדמה: הגמ' אומרת שהפסוק "והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע" - מתייחס לדיין שדן דין אמת לאמתו.

"אמת לאפוקי" - "את הדין" - תוס' מבאר את כוונת הגמ' **אמת לאמתו**. דין אמת מתייחס למצב שבו אעפ"י שישנם עדים אין הדיין מכריע על פיהם כיוון שידוע שהם משקרים. אמתו מתייחס לכך שהדין לא מטה את הדין.

תוד"ה "ומצדיקי הרבים"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' קודם. הגמ' ממשיכה לבאר את הפסוק ואומרת שהפסוק באומר "ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם" מתייחס לגבאי צדקה. אח"כ מביאה הגמ' ברייתא שמבארת את הפסוק כך: "המשכילים יזהירו..." מתייחס לדיין שדן דין אמת לאמתו ולגבאי צדקה, ו"ומצדיקי הרבים..." מתייחס למלמדי תינוקות. בהמשך הגמ' שואלת אם כן מה עם תלמידי חכמים ואומרת שהם כשמש שנאמר "ואוהב כצאת השמש בגבורתו"

"אומר ר"י" - "מלמדי תינוקות" - מעיר ר"י כי עפ"י הביאור השני של הפסוק צריך לומר שהרקיע זוהר יותר מן הכוכבים⁴⁷ כיוון שמשמע מהגמ' בפסחים שגבאי צדקה עדיף ממלמד תינוקות, מכך שהגמ' אומרת שאדם שלא מצא גבאי צדקה לביתו ישיא אותה למלמד תינוקות, משמע שגבאי עדיף.

"ואריב"א כי" - "כאור החמה" - בכדי ליישב את הקושיא מן המציאות שיוצא עפ"י דברי ר"י אומר ריב"א שמצא בפרקי דרבי אליעזר שהרקיע שבפסוק לא מתייחס לשמיים אלא לרקיע שעל ראשי החיות שבכסא הכבוד שזוהר מן הכוכבים שהרי אורו כאור החמה.

"והאי דקאמר" - "כצאת השמש" - מקשה ריב"א אם כן מה מעלת תלמידי חכמים על הדיין וגבאי הצדקה הרי יוצא ששניהם זוהרים כאור השמש.

"היינו שמש" - "רני ושמחי" - מתרץ ריב"א שכוונת הפסוק שם היא לשמש שלעתיד לבוא שיהיה שבעתיים מאור שבעת הימים ואור שבעת הימים הוא שבעתיים מאור השמש של היום.

ט, א

תוד"ה "ואע"פ שאין"

הקדמה: הגמ' מביאה ברייתא שאומרת שאין להתחשבן עם גבאי הצדקה וגזברי ההקדש. ואומרת שעל אף שאין לה ראייה לדין זה, יש זכר לכך מפסוק במלכים המדבר על בניית המקדש הראשון שאומר "ולא את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם כי באמונה הם עושים".

"ראיה גמורה" - "צדיקים גמורים" - תוס' מסביר שהסיבה לכך שאין משם ראייה היא כיוון ששם היו צדיקים גמורים ולכן לא חישבנו איתם.

תוד"ה "אין פוחתין"

הקדמה: הגמ' אומרת שיש לתת לעני שעובר בדרכים אוכל במשקל של לכל הפחות "כיכר בפונדיון מארבע סאין בסלע".

"הככר עולה" - "כיצד משתתפין" - התוס' מסביר ששיעור הכיכר שדיברה עליו הגמ' הוא שישה ביצים לאחר שהחנווני לוקח לעצמו חצי⁴⁸, כשש ביצים שווה למזון שתי סעודות כפי שנראה מן הגמ' בעירובין.

"וקשה לר"י" - "יוליכנו עמו" - מקשה ר"י, הרי הגמרא בשבת אומרת שתמיד נותנים לעני סעודה לדרך, אם כן מדוע יש לתת לו שתי סעודות? הרי את הסעודה מהעיר הקודמת יכול לאכול עכשיו ואת הסעודה שנותנים לו ייקח לדרך?

"ונראה לר"י" - "לאו בריקן אזיל" - ר"י מתרץ שאין חלוקת אוכל בלילה וממילא יש לתת לעני שתי סעודות, כאשר סעודה מן העיר הקודמת יאכל ביום, הסעודה הראשונה מעיר זו יאכל בלילה ואילו

⁴⁷ למרות שלכאורה בפועל אנו רואים שכוכבים נוצצים יותר מן השמיים

⁴⁸ להלן החישוב מצירופם של דברי רש"י ותוס': 4 סאין = סלע, סלע = 48 פונדיון, סאה = 6 קבין. ממילא יוצא ש-24 קבין שווים 48 פונדיון, כלומר חצי קב שווה פונדיון. עלות ייצורו של הכיכר היא חצי ועל כן יצא שרבע קב שווה פונדיון. קב = 24 ביצים, מכאן שרבע קב שווה ל-6 ביצים.

את הסעודה השנייה ייקח לדרך. כראייה לדבריו מביא התוס' את דברי רב פפא בסוגייתנו שיש לתת לעני שישן בעיר מיטה וכרית אך לא נזכר שנותנים לו אוכל.

"וטעמא דבעינן" - **"כל כד"** - התוס' מסביר שהסיבה שנותנים עני ארוחה לדרך היא כיוון שאדם שיודע שיש לו מה לאכול הוא פחות רעב.

"אבל אין" - **"תמחוי בלילה"** - התוס' דוחה את האפשרות שהסיבה שהעני מקבל אוכל לדרך היא מחשש שלא יספיק להגיע בין היהודים בעת החלוקה, בטענה שאם כן היה צריך לתת לו שלוש סעודות, כיוון שכאמור לא מחלקים בלילה, ויצא שבעיר אליה הגיע יהיה לו באותו היום רק סעודה אחת מהעיר הקודמת.

"ואין לומר" - **"נראה כדפירישה"** - התוס' מוסיף כי לא ניתן לומר שבאמת כן מחלקים מזון בלילה, והסיבה שמחלקים מזון שתי סעודות היא מחשש שהעני יפסיד בעיר הבאה שתי חלוקות מזון או לחילופין שחוששים שיפסיד חלוקה אחת וסעודה נוספת היא לדרך, בטענה שעל פי הסברים אלא 2 הסעודות הן לדרך ועפ"י דברי הגמ' בשבת משמע שיש לו רק סעודה אחת לדרך.

תוד"ה "שבת נותנין"

הקדמה: הגמ' אומרת שעני שנמצא בעיר בשבת מקבל מזון שלוש סעודות.

"פירוש בשבת" - **"ואין להאריך"** - התוס' מסביר שאת שלושת הסעודות האלה הוא מקבל בשבת בצהריים כיוון שאת שתי הסעודות שקיבל אתמול אכל בערב שבת ובשבת בבוקר, ואת הסעודות שקיבל בשבת יאכל בסעודה שלישית במלווה מלכה ואחת לדרך.

"וקשה לרשב"א" - **"ריקם אזיל"** - מקשה הרשב"א, הרי המשנה בפאה אומרת שמי שיש לו מזון שתי סעודות לא ייקח מן התמחוי. והרי לפי דברי משנה זו לא יהיה לו סעודה לדרך כיוון שיאכל אחת בבוקר ואחת בערב?

"וצריך לפרש" - **"לאכול מיד"** - מתרץ הרשב"א שכוונת המשנה בפאה היא לא כולל הסעודה שהוא עומד לאכול עכשיו.

"וא"ת שבת" - **"שבתך חול"** - מוסיף הרשב"א להקשות. מאחר ומהרישא של המשנה שאומרת שמי שיש לו מזון 14 סעודות לשבוע לא ייטול מן הקופה מדייקת הגמ' בשבת שרי עקיבא שנה משנה זאת, מכך שאמר "עשה שבתך חול ואל תזדקק לבריות" כלומר מוטב שתאכל בשבת שתי סעודות ולא שלוש ואל תזדקק לבריות, א"כ מדוע בהמשך המשנה אומר ר' עקיבא שבשבת נותנים לא שלוש סעודות, לכאורה עליו לקחת שתיים.

"ונראה לרשב"א" - **"לסעודת שבת"** - הרשב"א מתרץ שכוונת ר' עקיבא היא שאם לאדם חסר רק סעודה שלישית אין לתת לו, אך אם בא כבר לקחת עבור סעודות אחרות נותנים לו גם מזון סעודה שלישית.

תוד"ה "לא אזדקיך"

הקדמה: הגמרא מספרת על עני שנהג לחזר על הפתחים וביא לבקש מרב פפא שייתן לו צדקה ורב פפא סירב עפ"י הכלל שעני שמחזר על הפתחים אין נותנים לו צדקה. רב סמא אמר לרב פפא שאם הוא לא ייתן אף אחד לא ייתן, וכוונת הכלל היא שאין נותנים דבר מרובה אבל דבר מועט נותנים.

"רב פפא" - **"ייתנו לו"** - התוס' מסביר שרב פפא היה גבאי צדקה והברייתא אותה הביא רב פפא שאין נזקקין עני המחזר על הפתחים מתייחסת לכסף הקופה. ועל כך אמר לו רב סמא שאם הקופה לא תיתן לאותו עני אף אחד לא ייתן. והסביר שכוונת הברייתא שאין נזקקין לעני המחזר היא דווקא בשיעור סעודה אבל כן נותנים לו דבר מועט.

תוד"ה "שנאמר והעמדנו"

הקדמה: רב אסי מביא ראייה לכך שיש לתת לפחות שליש השקל לצדקה בשנה מן הפסוק בנחמיה "והעמדנו עליו מצוות לתת עלינו שליש השקל בשנה לעבודת בית אלוהינו".

"ואע"ג דהאי" - **"כי"ש צדקה"** - התוס' מעיר שעל אף שהפסוק מתייחס בכלל למתן כסף למקדש כלומר לבדק הבית כל שכן שצריך לתת לצדקה.

ט, ב

תוד"ה "מנין למצורע"

הקדמה: הגמ' מבררת את המקור לכך שמצורע בימי ספירתו מטמא אדם. התוס' מבין מקושיית הגמ' שברור לה שהמצורע בימי ספירתו מטמא וכל שנותן זה למצוא מקור.

"פשיטא לן" - **"טבילה נטהר"** - אומר התוס' שלגמרא היה ברור שמצורע מטמא בימי ספירתו כיוון שזו משנה מפורשת: "אבות הטומאות השרץ... ומצורע בימי סופרו" אלא שכיוון שנשמע מן הפסוק שלאחר הטבילה הוא נטהר הגמ' מחפשת את המקור לדברי המשנה שגם לאחר הטבילה במהלך ימי הספירה הוא עדין מטמא.

תוד"ה "דהא הסיט"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' הקודם. הגמ' אומרת שהמקור לכך שמצורע בימי ספירתו מטמא אדם הינה מכך שהוא מטמא בגדים. דוחה הגמ' שיתכן שישנו הבדל בין טומאה הבאה רק מנגיעה לבין טומאה בחיבורים, כפי שראינו שמי שמסיט נבלה מטמא בגדים ולא אדם. **"פ"ה דאינו"** - **"שהוא לובש"** - התוס' מביא את דברי רש"י שהכוונה מטמאה בחיבורים היא שהמסיט נבלה מטמא רק בגדים שהוא לובש ולא סתם בגדים שנוגע בהם. **"וקשה לריב"ם"** - **"אדם מבגדים"** - ריב"ם מקשה על פירושו של רש"י מכך שבתורת כהנים מפורש שמסיט נבילה מטמא גם כלים אעפ"י שבהם לא שייך לבישה וכל מה שלא מטמא זה רק אדם וכלי חרס, אם כן מוכח שמטמא גם בגדים שלא לובש? כמו כן אומר ריב"ם, הרי הגמ' דוחה את דחיית הראייה ממסיט נבלה מכך שברור לה שהעובדה ששרץ מטמאה אדם נלמדת מטומאת בגדים, ולפי דברי רש"י הדחייה לא ברורה הרי לא שייך ששרץ ילבש בגדים ועל כן עדיין ניתן לומר שעל אף שבשרץ כן נלמד מטומאת בגדים, במסיט נבלה ובמצורע ששייך טומאה בחיבורין, כלומר לבישת בגדים, לא נלמד מכך לטומאת אדם!?

"ונראה לריב"ם" - **"אאדם בעי"** - ריב"ם מסביר שיש לגרוס בגמרא "ודלמא טומאת בגדים שאני", ולא "ודלמא טומאה בחיבורין שאני" - כלומר שקושיית הגמ' היא שמא יש חילוק בין טומאת בגדים. וכן משמע מכך שהגמ' לא מסתפקת האם מטמא כלים ובגדים אלא האם מטמא אדם, וכאורה יכלה לשאול מראש למקור של טומאת בגדים לא בחיבורין מכאן שהיה פשוט לה שאין חילוק כזה.⁴⁹

תוד"ה "אתיא אימיה"

הקדמה: ראה הקדמה לשני תוס' קודמים. שאלה זו הקשה רב אחדבוי בר אמי על רב ששת וכשניסה רב ששת לתרץ דחה רב אחדבוי בלעג. בעקבות כך חלשה דעתו של רב ששת ורב אחדבוי נעשה אילם. באה אמו של רב ששת ובקשה שירחם על רב אחדבוי. לאחר שרב ששת סירב אמרה לו ראה שדיים אלו שינקת מהם, מיד ביקש רב ששת רחמים על רב אחדבוי והוא נרפא. **"פר"ח דהיינו"** - **"דמייצת מינייהו"** - התוס' מביא את שיטת רבינו חננאל שאותו אימא הייתה אמו של רב אחדבוי ולא של רב ששת, ולשיטתו נקרא עולא משגש אורחא דאימיה כיוון שגרם לאמא שלו להתבזות. כמו כן עפ"י דברי ר"ח צריך לומר שהיא הייתה המינקת של רב ששת ולכן אמרה לו תסתכל על שדיים אלא שינקת מהם.

תוד"ה "מה כיבוס"

הקדמה: ראה הקדמה לתוס' "מנין למצורע". הגמ' לבסוף לומדת שמצורע מטמא בימי ספירתו בהקש מימי חלוטו.

"בכמה דברים" - **"גמר מהיקשא"** - לתוס' קשה, הרי לכאורה מצינו מספר דינים בהם ימי חלוטו חמורים מימי ספירתו ולא נלמדו בהיקש? **"והיינו טעמא"** - **"מאב הטומאה"** - מתרץ התוס' שמכך שהפסוק אחרי הטבילה שלפני ימי הספרה אומר "וטהר" משמע שהוא טהור יותר בימי הספירה מימי החליטה. אולם את הדין שמטמא אדם כן נלמד בהיקש כיוון שידוע שבגדים ואדם נטמאים רק מאב הטומאה ומאחר ומצינו שמטמא בגדים מסתבר שיטמא גם אדם ולכך לומדים דין זה מהיקש.⁵⁰

תוד"ה "גדול העושה"

הקדמה: הגמרא קובעת שגדול עושה צדקה יותר ממשה רבינו, ומוכיחה זאת מכך שגבי משה כתוב "כי יגורתי מפני האף והחמה" וגבי מתן בסתר כתיב "מתן בסתר יכפה אף, ושחוד בחיק חמה עזה". התוס' מתקשה, כיצד ייתכן שעושה צדקה גדול יותר ממשה רבינו? **"פירוש יותר"** - **"רבינו בתפילתו"** - התוס' מבאר שאין הכוונה שבמובן עקרוני שעושה צדקה גדול ממשה, אלא שהכוח שיש בנתינת צדקה לשכך כעס גדול יותר מהכוח שהיה בתפילת משה לשכך כעס. **"ואע"ג דמשה"** - **"צדקה בסתר"** - מקשה התוס'. הרי ברור שגם משה נתן צדקה בסתר, אם כן מדוע חשש מן האף והחמה? **"שמא אותה"** - **"אותו הזכות"** - מתרץ התוס' שיתכן שבאמת כשאמר זאת תמה זכות מתן הצדקה בסתר שעשה.

תוד"ה "חמה אינו כופה"

הקדמה: רבי יצחק בגמרא מדייק שבכוח צדקה לשכך רק בחינה מסוימת בכעס הנקראת "אף", ואילו בחינה אחרת הנקראת "חמה" אין בכוחה לשכך.

⁴⁹ בואר עפ"י המהר"ם

⁵⁰ בואר עפ"י המהר"ם

"תימה דבפרק" – "משה הרגו" – התוס' תמחה מדוע צריך לשכך בחינת "חמה", הרי כתוב במסכת נדרים שכבר משה הרג, כלומר ביטל, בחינת "חמה".

תוד"ה "והמפייסו בדברים"

הקדמה: הגמרא אומרת שהתומך נפשית בעני ומפייסו מתברך ב"א ברכות הנזכרות בישעיה. **"יש מגיהין" – "נענה תשביע" – התוס' מציין שיש גורסים ומוסיפים שצריך גם לתת צדקה גשמית וגם לתמוך נפשית בעני כדי להתברך ב"א ברכות, משום שבפסוק נזכר כתנאי "נפש נענה תשביע" ושביעה משמעה שביעה גשמית.**
"ולאו מילתא" – "שתפייסנו בדברים" – התוס' דוחה את הראיה בטענה שהשביעה הנזכרת יכולה להתפרש כשביעה נפשית ע"י שתשביענו בדיבורים.
"וע"כ לא" – "אחת עשרה" – תוס' מביא ראיה שגרסה זאת מוטעית מכך שאם היינו מוסיפים נתינת צדקה גשמית היינו צריכים להוסיף את ששת הברכות הנזכרות בגמרא לעיל בהקשר לנתינת צדקה גשמית ואז כבר לא היו לנו רק י"א ברכות אלא י"ז.

י, א

תוד"ה "ואיזו שמצלת"

הקדמה: הגמרא קובעת שהצדקה הרגילה מצילה מדינה של גהנום, ושצדקה מיוחדת, שנותן ואינו יודע למי נותנה ושהנוטל לא יודע ממי נוטלה, מצילה ממיתה משונה.
**"וא"ת אדרבה" – "רע ביותר" – התוס' מקשה לכאורה צריך להיות הפוך, הצדקה המעולה והמיוחדת הייתה צריכה להציל מהדבר היותר קשה שהוא הגהנום, שהרי מצב העיקרי של האדם הוא מצבו בעולם האמת יותר ממיתה משונה בעולם הזה החולפת לרגע!
"ואומר ר"י" – "הזה מצלת" – מתרץ ר"י שרוב המצוות מועילות לאדם רק בעולם הבא, אולם רק מצוות גדלות כגון אלא שנשנות במשנה "אילו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הה והקרן קיימת לו לעולם הבא" מועילים לו גם בעולם הזה. ואם כן מובן מדוע הצדקה היותר גדולה מצילה ממיתה משונה על אף שברמת העיקרון גהנום הוא דבר קשה יותר.**

י, ב

תוד"ה "אלא א"כ"

הקדמה: הגמרא מביאה מימרא בשם ר' אליעזר בן יעקב שלא יתן אדם פרוטה לצדקה אלא אם הממונה על הצדקה הוא כרבי חנניא בן תרדיון. תוס' מברר באיזה היבט צריך הממונה להיות כרבי חנניא בן תרדיון.
**"פי' נאמן" – "צדיקים כמותו" – התוס' מסביר שאין הכוונה שצריך להיות צדיק כחנניא שהרי בימי האמוראים הגבאים לא היו צדיקים כמותו אלא שצריך להיות נאמן כחנניא.
**"ולהכי נקט" – " וחלקתים לעניים" – התוס' מוסיף שהסיבה שנקטה הגמרא דווקא את רבי חנניא היא משום מעשה שאירע לו שהתחלפו לו מעות של סעודת פורים במעות של צדקה ובמקום להחליף את הצדקה מאוצר הגדול של צדקה נתן את הכל לעניים מתוך נאמנותו⁵¹.
"וכן בפרק" – "ביה ניסא" – תוס' מביא דוגמה המחזקת את ההסבר הנ"ל שכשהגמרא מחייבת התנהגות כצדיק אין הכוונה להיות בדיוק כמוהו אלא להשתוות אליו בהתנהגות מסוימת כאלישע שהיה בעל גוף נקי בהנחת תפילין ונקט אותו דמות משום מעשה מיוחד שאירע לו שקרה לו נס ותפיליו נהפכו ליונה בשעת סכנה.****

תוד"ה "עליונים למטה"

הקדמה: הגמרא מספרת שיוסף בנו של ר' יהושע עלה לעולם האמת וחזר וסיפר לאביו שמי שנראה עליון בעוה"ז נראה שפל בעולם האמת וכן להיפך.
"פי' ר"ח" – "מזעקת דל וגו'" – התוס' מביא קבלה מרבינו חננאל שקיבל מן הגאונים שמימרא זאת מתייחסת לשמואל ורב יהודה, שבעולם הזה שמואל היה רבו של רב יהודה ואילו בעולם הבא נראה כתלמידו של רב יהודה, וכל זה בעקבות תוכחה צודקת שהייתה לרב יהודה על שמואל כשאשה צעקה לעזרה ושמואל לא שם לב אליה, והוכיחו (בדרך שאלה ובדרך כבוד המחויבת בין תלמיד לרב) רב יהודה: "האם אין הרב מכיר את הפסוק 'אוטם אזנו מזעקת דל וכו'".

⁵¹ לפי לישנא בתרא ברש"י בע"ז.

תוד"ה "ובא ויעש"

הקדמה: הגמרא רומזת לכך שהצדקה של נבזראדן נחשבת לחטאת כי היא הנותנת לו כוח וגאוה לחרף את ישראל שהרי הוא זה שמוכיח את ישראל שבגלל חטאתם מגיעה להם הגלות שבאה עליהם. תוס' מברר, איזו צדקה עשה נבזראדן.
"ואותה שעה" - "מקנא להקב"ה" - התוס' מסביר שנבזראדן היה שליח להקב"ה להעניש את ישראל ("מקנא להקב"ה") ובזה הוא עשה צדקה כביכול עם הקב"ה.
"א"נ שהיה" - "כדכתיב התם" - התוס' מציעה הצעה נוספת שנבזראדן עשה צדקה בזה שהתיר את האזיקים של ירמיהו ושלח אותו חופשי.

יא, א

תוד"ה "ולא את"

הקדמה: המשנה אומרת שאין אפשרות לחלק שטח של שדה בין שני אנשים עד שיהיה בשדה שטח כדי תפוקה של ט' קבין (כמות נפח) תבואה, ופירוש הדבר משום ששטח כל כך קטן אין בו חשיבות.
"אף על גב" - "מט' קבין" - התוס' מסביר שלמרות שאפילו שטח כלשהו יש לו חשיבות להיקרא בשם "שדה" כמו שהגמרא בקידושין למדה בפסוק המדבר על פדיון שדה הקדש בכל זאת אין לשדה כזו חשיבות לעניין לטרוח לחרוש ולזרוע בה.
"והא דאמר" - "קטנית כו" - מקשה תוס', הרי הגמרא בכתובות מספרת על מין שסיפר על כך שאביו הוריש לו שטח תפוקה של סאה בלבד וממנה הצליח להוציא כמויות גדולות ומגוונות של אוכל, אז משמע שגם בשטח קטן יש חשיבות לטרוח ולהוציא תבואה?
"התם היה" - "שמתברך ביותר" - מתרץ תוס' ששם מדובר בקרקע שהתברכה ביותר ואין להסיק מכך על כלל הקרקעות.

יא, ב

תוד"ה "הכא אפשר"

הקדמה: חז"ל תיקנו שבחלוקת חצר כל אחד מהחולקים יקבל ד' אמות לפני פתחו כדי לאפשר לו מרווח לפרוק את משאו לפני ביתו, ואמרה הגמרא שכשיש אכסדרה לפני פתח ביתו לא צריך להביא לאותו אדם עוד ד' אמות כי הוא כבר יכול להשתמש באכסדרה לצורך פירוק משאו. הסביר רש"י שאכסדרה כזו בנויה כך שהיא פרוצה לגמרי בלי דפנות, המאפשרת כניסה יעילה לפירוק משא. הקשתה הגמרא הרי יש ברייתא הקובעת שגם לפני אכסדרה נותנים ד' אמות? תירצה הגמרא שהברייתא מדברת על "אכסדרה דבי רב". הסביר רש"י שהכוונה לאכסדרה מוקפת דפנות אבל קרויה אכסדרה כי יש לה חלונות. הקשתה הגמרא שדין זה פשוט מידי כי אכסדרה כזו סגורה ולא מאפשרת פירוק קל ויעיל. עונה הגמרא שבאמת מדובר על "אכסדרה רומייתא", שרש"י מסביר שהיא אכסדרה מוקפת דפנות שלא מגיעות לתקרה ומחדשת הברייתא שעל אף שאולי הייתי מחשיב מקום זה כפרוץ ויעיל לפרק לתוכו משא, בכל זאת הוא נחשב כסגור ומקבל דין ד' אמות.
"פרש"י דסתם" - "פי תקרה" - תוס' מביא את פירוש רש"י ומראה שגם בעירובין ביאר רש"י ש"אכסדרה" הוא מקום פרוץ לגמרי גבי דינו של שמואל שלא אומרים פי תקרת הגג נחשבת כיורדת וסותמת מקום פרוץ באכסדרה שהיא פרוצה לגמרי, אבל במקום פתוח משלושה כיוונים וכוון רביעי בנוי אזי אומרים פי תקרה יורד וסותם את שאר הכוונים.
"ולר"י נראה" - "אינה מסובבת" - ר"י חולק על פירוש רש"י למילה "אכסדרה" ומפרש שמדובר על מקום שיש לו שלוש מחיצות אך רוח הרביעית פרוצה. הוא מביא ראיה לדבריו ממה שנאמר בפרק "לא יחפור" שהעולם הזה דומה לאכסדרה שרוח הצפונית פרוצה שמזה משתמע ששאר הרוחות אינן פרוצות.
"ובסוף פרק" - "פי תקרה" - לאור דבריו מסביר ר"י את הגמ' בעירובין אחרת. הוא גורס אחרת, ובמקום שיהיה כתוב "כי לית ליה לשמואל פי תקרה בדי אבל בגי' אית ליה" הוא הופך את הגי' ודי' שיהיה כתוב: "כי לית ליה לשמואל פי תקרה בגי' אבל בדי' אית ליה". פירוש הדבר שבאכסדרה רגילה בת ג' דפנות אין לשמואל יסוד "פי תקרה יורד וסותם", אבל באכסדרה בת ד' דפנות, פירוש קצת מהדופן הרביעית, יש לו יסוד "פי תקרה יורד וסותם".
"ואכסדרה דבי" - "עשרה טפחים" - בעקבות שיטתו מביאר ר"י אחרת גם את המושגים "אכסדרה דבי רב" ו"אכסדרה רומייתא". הוא מפרש ש"אכסדרה דבי רב" היא מקום בעל ג' דפנות ודופן רביעי בגובה ד' אמות, ו"אכסדרה רומייתא" הדופן הרביעי בגובה י' טפחים בלבד.
"אי נמי" - "מעשרה טפחים" - תוס' מציע פירוש אחר שהדופן הרביעי ב"אכסדרה דבי רב" בגובה י' טפחים, ואילו "אכסדרה רומייתא" בגובה פחות מ' טפחים.

תוד"ה "בעא רב הונא"

הקדמה: נראה מכך שרב הונא שואל את רב אמי שאלה בגמרא שהוא תלמידו. **"והא דאמר" - בעא מיניה** - מקשה התוס' הרי במס' גיטין כתוב לגבי רב הונא שלמרות שלא היה כהן יכל לקרוא ראשון בתורה כיוון שהיה הכי גדול בדור אפילו יותר מר' אמי ור' אסי אזי משמע שרב הונא הוא גדול הדור יותר מר' אמי, אז איך רב הונא שואל את רב אמי כמו תלמיד?
"וי"ל דרבי" - "אמי לחוד" - תוס' מתרץ שיש לחלק בין רבי אמי שרב הונא היה גדול ממנו לבין רב אמי שהיה גדול מרב הונא.

תוד"ה "אכסניא לפי"

הקדמה: הגמרא שואלת האם "אכסניא" מתחלקת לפי מספר פתחים במקום מסוים או לפי מספר בני אדם במקום מסוים.
"פי' רבינו חננאל" - "איך חולקין" - התוס' מביא את פירוש ר"ח ש"אכסניא" פירושו עוברי אורח בשיירא שחנו במקום מסוים, והשאלה היא איך מחלקים את הזבל שכל אחד זרק מאהלו שהתקבץ יחד במקום שחנו. על אף שבתחילה זרקו את הזבל, לאחר מכן יש בו שימוש לזבל את השדות (בימינו "קומפוסט"). אפשרות אחת היא שמחלקים את הזבל לפי מספר הפתחים שהם פוטנציאלים לזריקת זבל דרכם שהרי כך נוצר הזבל, כלומר אחד שיש לו הרבה פתחים לאוהלו יקבל יותר זבל ממי שיש לו פחות. אפשרות שניה היא שמחלקים את הזבל לפי מספר אנשים, ואז כל אדם מקבל בשווה.

תוד"ה "אחד מבני"

הקדמה: הגמרא מביאה את דברי רב הונא שאחד מבני המבוי שרצה לבנות כנגד פתחו בני המבוי האחרים יכולים למנוע ממנו לעשות כן, כיוון שבניה זאת מרבה עליהם את הדרך.
"פירוש הקונטרס" - "כנגד פתחו" - תוס' מביא את פירוש רש"י שלבנות כנגד הפתח פירושו לבנות מסביב לד' אמות כנגד הפתח שחו"ל נתנו בחלוקת חצר.
"וקשה לרבינו" - "אלא בחצר" - מקשה ר"י שהרי מדובר פה על מבוי (דרך המרחב בין חצרות) ולא על חצר, ולא מצינו תקנה של ד' אמות כנגד הפתח במבוי רק בחצר.
"ונראה לרבינו" - "מרוב דוחק" - ר"י מאמץ את פירוש ר"ח שמסביר שמדובר פה על אחד בקצה של המבוי שחוסם את הפתח שלו בבניה ובכך מקטין את השטח לציבור הכללי העובר דרך המבוי. מחדשת הגמרא שעל אף שאין אף אחד עובר דרך הקצה החסום, הקטנת השטח בכלל המבוי היא טרדה שבני המבוי יכולים לעכב את האדם בקצה המבוי שרוצה לחסום את פתחו, כיוון שבזמני דוחק דבר זה יגרום לאנשים לסטות לחצרות לצידי המבוי. לפי שיטת ר"ח יצא "שמרבה עליהם את הדרך" פירושה לגרום לציבור לסטות מדרכו הרגילה.
"ומצינו לשון" - "את הדרך" - תוס' מבסס את הקביעה ש"מרבה עליהם את הדרך" שייך גם בגרימה לכלל הציבור ולא רק להשפעה ישירה על בני המבוי בלבד. ביסוס ראשון הוא מהמשנה בפ"ג שכתוב שאם שותף בחצר קנה בית בחצר אחרת הסמוכה לחצר שהוא שותף בו אסור לו לפתוח את ביתו לחצר האחרת, כיוון שפתיחה זו "מרבה עליהם את הדרך", פירוש גורם לכלל הציבור לסטות דרך הפתח לתוך חצר השותפין. ביסוס שני, כותב תוס', שבתוספתא כתוב שמי שיש לו חנות ברשות הרבים ורוצה לפותחו לחצר השותפין אסור לו לעשות כן כיוון "מרבה עליהם את הדרך", פירוש שהוא גורם לכלל הציבור לסטות דרך פתח זה לחצר השותפין.

תוד"ה "והפנימית משתמשת"

הקדמה: גירסת התוס' בברייתא שבגמרא שונה במקצת ממה שלפנינו. לפי הגירסא של תוספות כתוב בברייתא שהחצר הפנימית יכולה לעבור דרך כל שאר החצרות ("משתמשת עם כולן"), ושהחצר הפנימית הזו משתמשת "לעצמה".
"פי' לעצמה" - "משתמשת עמה" : התוס' מסביר ש"לעצמה" הכוונה שאין חצר אחרת⁵² יכולה להשתמש בדרך של החצר הפנימית.
"וחיצונה משתמשת" - "עם אחרות" - התוס' מעיר ש"לעצמה" המוזכרת בהקשר לחצר החיצונה בתחילת הברייתא פירושה אחרת וכוונתה שהיא בעצמה, החצר החיצונה, לא יכולה להשתמש בדרך של חצרות אחרות.

⁵² על פי גירסת רש"י שגורס "אחרת" במקום "אחרונה" בתוס'.